

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1192>

Geliş Tarihi: 26.12.2017

Kabul Tarihi: 27.03.2018

MARİNO SANUDO TORSELLO’NUN MEKTUPLARINDA TÜRK KARŞITI İTTİFAK SÖYLEMLERİ (1311-1334) VE HAÇLI DONANMA İTTİFAKININ EDREMİT BASKINI (1334)

Serdar ÇAVUŞDERE*

Öz

Haçlıların Doğu Akdeniz’deki son dayanak noktası olan Akka’nın, 1291 yılında Memlûk ordusu tarafından zaptedilmesi, beklenmedik bir sonuç olmamakla birlikte Hıristiyan Batı’da büyük yankı uyandırmıştır. Akka’nın düşüşünden 1336 yılında Fransa Kralı VI. Philippe’nin Haçlı Seferi projesine kadar geçen dönemde, kraliyet ailesine mensup kişilerden tacirlere, diplomatlardan din adamlarına ve asker kökenli kişilere kadar farklı yazar grupları tarafından Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesi için birçok plan, proje ve teklif metni oluşturulmuştur. Başlangıçta “kâfir Müslümanların” toprağı Mısır ile “sapkın Hıristiyanların” başkenti İstanbul’un işgali ve akabinde Kutsal Toprakların zaptının hedeflendiğı bu projeler, XIV. yüzyılın birinci çeyreğinden itibaren Batı Anadolu’daki denizci Türkmen beyliklerinin, Ege’deki Latin çıkarlarına karşı oluşturduğu tehlikenin tehdit algılamasında birinci sıraya yükselmesiyle hedef değiştirerek, Türklere karşı Haçlı Donanma İttifakları tesis edilmesi çabalarına dönüşmüştür. Bu kapsamda 1334 ve 1344 tarihlerinde, Müslüman Aydınoğulları Beyliğı’nin deniz gücünün merkezi ve önemli bir liman kenti konumundaki İzmir üzerine iki defa Haçlı İttifak Donanması saldırısı gerçekleştirilmiştir. Bu makale, Venedikli Haçlı Seferi teorisyeni Marino Sanudo Torsello’nun Liber Secretorum Fidelium Crucis adlı eseri ve konuya ilişkin 1323-1334 yılları arasında yazdığı mektuplardan yola çıkarak, Haçlı Seferi projelerinin geçirdiğı bu değişim ve dönüşümü en iyi şekilde yansıtan 1334 tarihli Haçlı Donanma İttifakı’nın tarihî arka planında yatan gerçekleri ve yaşananları ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Marino Sanudo Torsello, Haçlı Donanma İttifakı, Aydınoğulları, Gazi Umur Bey (Umur Paşa), İzmir.*

* Dr., Kültür ve Turizm Bakanlığı.

The Discourses for the Anti-Turkish League in the Letters of Marino Sanudo Torsello (1311-1334) and the Sudden Attack of Adramyttion of Crusader Naval League (1334)

Abstract

The Mamluk conquest of Acre, the last castle of Crusaders in the eastern Mediterranean, in 1291 was not surprising but created great echoes in the Christian West. From the time of Acre's capture to the project of Philip VI's Crusade in 1336, many plans, projects and treatises were inked by a large group of writers ranging from the members of the royal families to merchants, from diplomats to clergy and people of military background in order to recover the Holy Land. At the beginning, these projects targeted the recover of the Holy Land right after the occupation of Egypt - the land of "infidel Muslims"- and Constantinople -the capital of "heretical Christians". As of the first quarter of 14th century, after Turcoman Maritime Emirates in Western Anatolia started to pose a danger against the interests of Latins in the Aegean region, they turned into the attempts for anti-Turkish league. In this context, in 1334 and 1344, two attacks were carried out by Crusader Naval League on Izmir which was considered to have been the center and the most significant harbour of Aydin Principality's sea power. This paper puts forward the facts and the events in the historical background of the Crusader Naval League of 1334 that reflects the shifting of Crusader's impetus from Holy Land towards the Aegean by studying the book titled *Liber Secretorum Fidelium Crucis* written between 1306 and 1321, and the letters penned by Venetian Crusade theorist Marino Sanudo Torsello between 1323 and 1334.

Keywords: *Marino Sanudo Torsello, Crusader Naval League, Emirate of Aydin, Ghazi Umur Beg (Umur Pasha), Smyrna.*

I. Giriş

1291'de Akka'nın Müslümanların eline geçmesiyle Haçlıların Doğu Akdeniz'deki varlıklarının son bulmasından hemen sonra Papa IV. Nicolaus (1288-1292)'un, Batı ve Doğu Hıristiyan dünyasına yaptığı çağrıda, kaybedilen kutsal yerlerin yeniden ele geçirilmesi için projelerin hazırlanması gerektiği ve bunların papalık makamında değerlendirileceği duyurulmuştur. Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesi için plan ve projelerin hazırlanmasına yönelik bir çağrı da XIV. yüzyılın başlarında Papa V. Clemens (1305-1314)'ten gelmiş ve kısa süre zarfında pek çok eser yazılmıştır.¹

¹ Bu eserler ve içerikleri hakkında derli toplu bir bilgi için bkz.: Friedrich Kunstmann, *Studien über Marino Sanudo den Aelteren mit einem Anhang seiner ungedruckten Briefe*, München 1855, s. 697-752; John Delaville Le Roulx, *La France en Orient au XIVe Siècle: Expéditions*

Papa V. Clemens'in çağrısına yanıt veren ve eseriyle bu literatüre önemli katkılarda bulunan yazarlardan biri de ünlü Venedikli Haçlı Seferi teorisyeni, diplomat, tacir ve haritacı Marino Sanudo Torsello'dur. Bu alandaki ünlü eseri *Liber Secretorum Fidelium Crucis*'i 1306-1321 yılları arasında birbirinin devamı niteliğinde üç metin olarak yazan Sanudo, bu eserinde genel itibarıyla Müslümanların gücünün anahtarı olarak gördüğü Memlûk Devleti egemenliğindeki Mısır'a ekonomik ambargo uygulanması, akabinde Mısır'ın ve Kutsal Toprakların fethi meselelerini ele almıştır.

Müslümanlara karşı kapsamlı Haçlı Seferi projesini sadece eseri *Liber Secretorum*'da işlemekle yetinmeyen Marino Sanudo Torsello, 1323-1337 yılları arasında Papa XXII. Ioannes'ten Bizans, Fransa ve Napoli krallarına, dönemin önde gelen kont ve prenslerinden kardinal, piskopos ve rahiplere varıncaya kadar dînî ve seküler liderlere kışkırtıcı mektuplar yazmıştır. Bu mektuplarında onlara, bir taraftan Romania* ve İtalya bölgelerindeki güncel siyasi gelişmeleri aktarmış, diğer taraftan da eserinin kopyalarını göndererek, adeta canlı bir varlık gibi projesinin güncellenmesini ve gelişmesini sağlamıştır. Özellikle 1320'li yılların ortasından 1334 yılına kadar yazdığı mektuplarda Sanudo'nun üzerinde en çok durduğu konunun, Ege'deki Venedik çıkarlarını tehdit eden Türk-Katalan ittifakı ve bu ittifak karşısında Batı'nın alması gereken tedbirlerin mahiyeti olduğu görülmektedir. Öyle ki Sanudo'nun "Doğu Sorunu"

du Maréchal Boucicaut, c. I, Paris 1886, s. 11-103; Arturo Magnocavallo, *Marin Sanudo il Vecchio e il Suo Progetto di Crociata*, Istituto Italiano d'Arti Grafiche, Bergamo 1901, s. 35-81; Aziz S. Atiya, *The Crusade in the Later Middle Ages*, London 1938, s. 47-128; Frank Frankfort, *Marino Sanudo Torsello: A Social Biography*, University of Cincinnati, 1974 (Yayımlanmamış doktora tezi), s. 133-195; Linda Ann Wheeler, *The Problem of the Saracen Infidel: Crusade Proponents and Critics from Bacon to Piloti*, McGill University 1981 (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s. 12-91; Norman Housley, *The Avignon Papacy and the Crusade, 1305-1378*, Oxford 1986, s. 82-124; Norman Housley, *The Later Crusades 1274-1580. From Lyons to Alcazar*, Oxford Univ. Press, London 1992, s. 7-49; Sylvia Schein, *Fideles Crucis. The Papacy, the West, and the Recovery of the Holy Land 1274-1314*, Clarendon Press, Oxford 1991, s. 91-111; Anthony Leopold, *How the Recover the Holy Land. The Crusade proposals of the late thirteenth and early fourteenth centuries*, Ashgate 2000, s. 8-52; Antonio Garcia Espada, "La Teoria de Cruzada Post-Acconiana (1291-1134): Operaciones Sobre el Tiempo y el Espacio Tradicional", *Medievalismo*, 21, (2011), s. 207-224.

* **Romania**: Tarihçilerin Bizans İmparatorluğu olarak adlandırdığı Doğu Roma İmparatorluğu'nun, Latince'deki resmî adı olan *Imperium Romanum* ya da *Imperium Romanorum* (*Grekçe'de Basileia ton Rhomaion*)'un kısaltılarak söylenen adı. Özellikle 1204'teki IV. Haçlı Seferi'nden sonra Latinlerin, Bizans İmparatorluğu topraklarını ifade etmek için de kullandıkları terim. Bkz. David Jacoby, *Byzantium, Latin Romania and the Mediterranean*, London 2001.

olarak gördüğü ve üstesinden gelmek için neredeyse tüm mesaisini harcadığı bu mesele, 1320’li yılların ortasından itibaren onun bütün dikkatini, Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesini hedefleyen Haçlı Seferi projesinden Avrupa için daha acil bir meseleye dönüşen Türk karşıtı ittifaka çevirmesine yol açmıştır.

II. Marino Sanudo Torsello’nun Hayatı ve Eseri *Liber Secretorum Fidelium Crucis*

Eserleri ve mektuplarıyla XIV. yüzyılın kendisinden en çok söz ettiren Haçlı Seferi teorisyenlerinden ve aynı zamanda diplomat, tacir, misyoner ve kartograf olan Venedikli Marino Sanudo Torsello, Venedik’in en köklü ve soylu ailelerinden Sanudo ailesinin bir ferdi olarak, 1270 yılının hemen başlarında ya da bundan birkaç yıl önce Venedik’te dünyaya gelmiştir.² Babası Marco Sanudo³, XIII. yüzyılın zengin ve nüfuzlu Venedikli tacirlerinden iken büyük büyükbabası Marco Sanudo ise 1204 tarihli IV. Haçlı Seferi’nden sonra sahip olduğu donanma kuvvetiyle Naksos Adası’nı ve civarındaki diğer 16 adayı ele geçirerek, Naksos merkezli Adalar Denizi Düklüğü (*Duca dell’Arcipelago*)’nün kurucusudur.⁴

Sanudo’nun gençlik yılları hakkında çok şey bilinmemekle birlikte, dönemin soylu ailelerindeki gençlerin yetişme tarzlarına benzer bir eğitimle ve kalabalık bir aile içinde büyüdüğü sanılmaktadır. Çocukluğundan itibaren Venedikli soylu ailelerde bir gelenek olduğu üzere özel eğitimler eşliğinde iyi bir eğitim aldığı, başta İncil olmak üzere antik dönem yazarları ile erken dönem

² Marino Sanudo Torsello’nun doğum tarihine ilişkin meselede Kunstmann, Humboldt’un görüşüne uyarak, en makul tarihin 1260’lı yılların başı olabileceğini iddia etmektedir. Kunstmann, *Studien*, s. 698 n. 2. Marco Barbaro, *Genealogy delle famiglie Venete Patrizie* adlı eserinde Marino Sanudo’nun 1277 tarihinde doğduğunu ileri sürmüştü ve Zabarella, *Historia della gente Livia Romana e Padovana* adlı eserinde bu görüşe katılmıştır. Magnocavallo, *Marin Sanudo*, s. 22 n. 2. Capellari, Marino Sanudo’nun 1280 yılında doğduğunu yazmıştır. Sherman Roddy, *The Correspondence of Marino Sanudo Torsello*, University of Pennsylvania, 1971 (Yayımlanmamış doktora tezi), s. 25 n. 1. Stefani ise 1270 yılını kabul etmektedir. Federico Stefani, “Della vita e delle opere di Marino Sanuto Torsello”, *Atti Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti*, ser. V, vol. 8, (1881-82), s. 937.

³ Marino Sanudo Torsello, *Istoria del Regno di Romania*, içinde: *Chroniques gréco-romanes inédites ou peu connues publiées avec notes et tables généalogiques*, ed. Carl Hopf, Paris 1873, s. 132; Stefani, a.g.m., s. 941.

⁴ John Knight Fotheringham, *Marco Sanudo: Conqueror of the Archipelago*, Oxford 1915, s. 32-35, 41-44, 56-61; William Miller, *The Latins in the Levant: A History of Frankish Greece (1204-1566)*, New York 1908, s. 27-49; William Miller, *Essays on the Latin Orient*, Cambridge 1921, s. 161-175.

kilise yazarlarının eserlerinden oluşan literatüre son derece hâkim olduğu, Venedik'teki iş ve ticaret hukuku alanında kendisini geliştirdiği, İtalyanca'nın Venedik lehçesi, Latince ve Fransızca'yı mükemmel ölçüde konuşup, yazdığı ve Grekçe öğrendiği bilinmektedir.⁵ Daha 13 yaşında iken, 3 Temmuz 1281 yılında, babası veya akrabasından bir yetişkin ile birlikte Venedik dojunun sarayında, Fransa Kralı IX. Louis (1226-1270)'in kardeşi Anjou hanedanından Sicilya Kralı I. Charles (1266-1285)'in elçilerinin kabulüne tanık olan Marino Sanudo⁶, 1281 yılındaki bu deneyiminden sonra süratle ailenin ticari faaliyetlerine iştirak ve bu amaçla çeşitli ülkelere seyahat etmeye başlamıştır. Ünlü eseri *Liber Secretorum Fidelium Crucis*'te 1281-1289 yılları arasında Doğu'ya beş seyahat gerçekleştirdiğini kaydeden Sanudo, bu yerler arasında Romania, İskenderiye, Kilikya Ermeni Kontluğu, Rodos ve Kıbrıs adaları ile Akka'yı saymaktadır.⁷ Bu seyahatleri esnasında sadece ticarete tecrübe kazanmakla yetinmeyen aynı zamanda bölge siyasetinde etkin olan aktörleri ve unsurları da gözlemleyip sürekli notlar tutarak, ileride yazacağı eserlerin malzemelerini toplayan Marino Sanudo, 1300-1305 yılları arasında da Padova ve Roma şehirlerine ziyaretler gerçekleştirerek, bu dönemde İtalya'nın içinde bulunduğu siyasi kargaşanın sonuçlarını masaya yatırmıştır.⁸

⁵ Frankfort, *Marino Sanudo Torsello*, s. 63-66. Eseri *Liber Secretorum Fidelium Crucis*'i Latince yazan ve Fransızca'ya da kendisi çeviren Sanudo, Grekçe öğrenmesi sayesinde de Naksos Adası'nın hâkimleri olan kuzenlerinin ve Bizans İmparatorluğu'nun dünyasına nüfuz edebilmişti. Dönemin Fransa krallarına ve soylularına yazdığı Fransızca mektuplar ve Bizans İmparatoru II. Andronikos'a yazdığı Grekçe mektuplar, bu dillere olan hâkimiyetini göstermektedir.

⁶ Marino Sanudo Torsello, *Istoria*, s. 132.

⁷ Jacques Bongars, *Gesta Dei Per Francos*, vol. II, Hannoviae 1611, s. 2-3; Kunstmann, *Studien*, s. 701; Magnocavallo, *Marin Sanudo*, s. 24; Christopher J. Tyerman, "Marino Sanudo Torsello and the Lost Crusade: Lobbying in the Fourteenth Century", *Transactions of the Royal Historical Society*, Fifth Series, vol. 32, London 1982, s. 59.

⁸ Bongars, *Gesta Dei*, II, s. 21; Marino Sanudo Torsello, *Istoria*, s. 169-170; Kunstmann, *Studien*, s. 699; Stefani, "Vita", s. 947; Magnocavallo, "I Codici del Liber Secretorum Fidelium Crucis di Marin Sanudo il Vecchio", *Rendiconti del R. Ist. Lombardo di Scienze e Lettere*, s. 2, v. 31, Milano 1898, s. 1-15 (Ayrıbasım), s. 3; Magnocavallo, *Marin Sanudo*, s. 30-31; Atiya, *The Crusade*, s. 118; Roddy, *The Correspondence*, s. 32, 58; Frankfort, *Marino Sanudo Torsello*, s. 81-82; Tyerman, "Marino Sanudo Torsello", s. 59. Sanudo, Roma'da iken, çok değer verdiği ve öğrencisi olmakla övündüğü Sienalı kardinal Riccardo Petroni ile de tanışmış ve ondan hukuk dersleri görmüştü. Roma'da iken eseri *Liber Secretorum Fidelium Crucis*'in önsözünü yazmaya başlayan ve önsözde Kardinal Riccardo'nun da ismini anan Sanudo'nun Kardinal ile olan dostluğu, Kardinalin Cenova'da hayatını kaybettiği 1313 yılına kadar sürmüştü.

1305 yılına doğru yeniden Venedik'e dönen Marino Sanudo, 1321 yılında tamamladığı ve üç kitaptan oluşan ünlü eseri *Liber Secretorum Fidelium Crucis*'i Mart 1306 yılında yazmaya başlamıştır.⁹ Çeşitli revizelerle birlikte 1309 yılında tamamlayıp, Papa V. Clemens (1305-1314)'e sunduğu bu ilk metin "*Conditiones Terre Sancte*" (*Kutsal Toprakların Durumu*) adıyla bilinmektedir ve toplamda 5 kısım 20 başlığa ayrılan bu metin, *Liber Secretorum*'un birinci kitabını teşkil etmektedir.¹⁰ Bu birinci kitapta, Müslümanların gücünün anahtarı olarak gördüğü Mısır'a ekonomik ambargo uygulanması ve bu kapsamda Mısır ile ticari ilişkilerin durdurulması, Müslümanlar ile ticareti yasaklayan Papalık yasaklarına uyulması, Mısır'ın Bizans ve Altın Ordu ile olan ticaretinin engellenmesi ve ticaret yollarının değiştirilmesi gibi hususları detaylı bir biçimde inceleyen Marino Sanudo, söz konusu ablukanın 10 kadirge ve 2.500 kişiden oluşan bir donanma ile yürütülmesi gerektiği fikrini dile getirmiştir.

1309 yılından itibaren uzak mesafelere uzun seyahatler gerçekleştiren Marino Sanudo, eseri *Liber Secretorum Fidelium Crucis*'i tamamladığı 1321 yılına kadar zaman zaman Venedik'e dönmek suretiyle İskenderiye, Kilikya Ermeni Kontluğu, Kıbrıs, Romania, Naksos, Eğriboz ve Rodos'a ziyaretlerde bulunmuş ve zamanının büyük bir kısmını Doğu'da geçirmiştir. 1309-1311 yılları arasında Rodos'taki ikâmeti esnasında Hospitalier Şövalye Tarikatı'nın Sahib-i Âzamı Foulques de Villaret (1305-1319) ile tanışan ve onu Türklere

⁹ Bongars, *Gesta Dei*, II, s. 21; Magnocavallo, "I Codici del Liber", s. 2.

¹⁰ Bongars, *Gesta Dei*, II, s. 21; Marino Sanudo Torsello, *Liber Secretorum Fidelium Crucis. Super Terrae Sanctae Recuperatione et Conservazione, Gesta Dei Per Francos*, vol. II, Ed.: Jacques Bongars, Hannoviae 1611, s. 22-35 (Birinci Kitap) İngilizce tercüme: *The Book of the Secrets of the Faithful of the Cross: Liber Secretorum Fidelium Crucis*, çev. Peter Lock, Farnham, Ashgate 2011, s. 13; Joseph François Michaud, *Bibliothèque des Croisades. Premiere Partie, Chroniques de France*, Paris 1829, s. 188; Kunstmann, *Studien*, s. 699, 705; Henry Simonsfeld, "Studien zu Marino Sanuto dem Aelteren", *Neues Archiv der Gesellschaft für Ältere Deutsche Geschichtskunde*, 7, (1882), s. 45-46; Girolamo Soranzo, "Intorno a Marino Sanuto il Vecchio, studii di E. Simonsfeld", *Archivio Veneto*, 24, 1882, s. 252; Delaville Le Roulx, *La France en Orient*, s. 34; Magnocavallo, "I Codici del Liber", s. 2; Magnocavallo, *Marin Sanudo*, s. 33-34, 54; Joshua Prawer, "Önsöz", içinde: *Liber Secretorum Fidelium Crucis*, Kudüs 1972 (Tıpkıbasım), s. VII; Roddy, *The Correspondence*, s. 34, 57; Frankfort, *Marino Sanudo Torsello*, s. 87-88, 167-168, 189, 198, 204; Tyerman, "Marino Sanudo Torsello", s. 60; Schein, *Fideles Crucis*, s. 204; Gaetano Curzi, "Allegoria dell'embargo e propaganda per la crociata nelle opere di Marino Sanudo il vecchio", *Storia dell'Arte*, 89, (1997), s. 5; Leopold, *a.g.e.*, s. 39; Alfredo Cocci, "Le projet de blocus naval des cotes égyptiennes dans le Liber secretorum Fidelium Crucis (1321c) de Marino Sanudo il Vecchio (1270c.-1343)", *La Méditerranée médiévale: perceptions et représentations*, ed. Gisèle Seimandi, Paris 2002, s. 179-180.

Marino Sanudo Torsello'nun Mektuplarında Türk Karşıtı İttifak Söylemleri (1311-1334) ve Haçlı Donanma İttifakının Edremit Baskını (1334)

karşı mücadelede ve Türkler arasında ihtilaf çıkarmada son derece mahir bir lider olarak nitelendiren Sanudo¹¹, 1311-1312 yılına doğru Eğriboz'da balyos Luigi Morosini'nin hizmetinde ve bir Venedik kadırgasının kaptanlığı vazifesini yerine getirirken karşımıza çıkmaktadır. Sanudo Eğriboz'da iken Atina Dükü Aragonlu V. Gautier de Brienne (1308-1311) ile Katalan Kumpanyası ve müttefikleri Türkler arasında 1311 yılında cereyan eden Cephissus Savaşı (Halymros Savaşı olarak da bilinmektedir)'na tanık olmuş ve bu savaş vesilesiyle 1321 yılında tamamlayacağı *Liber Secretorum Fidelium Crucis* adlı eserinde yeni bir unsur olarak ilk defa Türklerden bahsetmeye başlamıştır.¹²

Sanudo, *Conditiones Terre Sancte* başlıklı çalışmasını daha da geliştirdiği ve neticede *Liber Secretorum*'un ikinci kitabını teşkil eden *Continens vias et modos quibus apte et expedite Terra Sancta recuperetur* başlıklı metnini ise 1312 yılının Aralık ayında Mora Yarımadası'nın en önemli limanlarından biri olan Glarentsa (Kilini)'da yazmaya başlamış ve muhtemelen 1313 yılının bahar aylarında tamamlamıştır. Mısır'a uygulanacak ablukanın sebeplerini ve Mısır'ın ne şekilde istila edileceğini değerlendirdiği ve toplamda 4 kısım 47 başlıktan oluşan bu metinde Sanudo, abluka donanmasının faaliyetleri ve ambargonun ardından ekonomik olarak zayıflayacağı öngörülen Mısır'ın, 15.000 piyade ve 300 süvariden oluşan 60 kadırgalık bir donanma kuvvetiyle işgalini tasarlamıştır.¹³

¹¹ Marino Sanudo Torsello, *Istoria*, s. 167; Magnocavallo, *Marin Sanudo*, s. 82-83; Auguste Molinier, *Les Sources de l'histoire de France - Des origines aux guerres d'Italie, III, Les Capétiens, 1180-1328*, Paris 1903, s. 242; Atiya, *a.g.e.*, s. 118; Leopold, *a.g.e.*, s. 49.

¹² Aldo Cerlini, "Nuove Lettere di Marino Sanudo il Vecchio", *Bibliopolis*, XIX, (1941), s. 352; Ramon Muntaner, *Chronicle*, İngilizce tercüme: Lady Goodenough, Cambridge Univ. Press, Ontario 2000, s. 480-482; David Jacoby, "La «Compagnie catalane» et l'Etat catalan de Grèce quelques aspects de leur histoire", *Journal des savants*, 1966, s. 87; David Jacoby, "Catalans, Turcs et Vénitiens en Roumanie (1305-1332): un nouveau témoignage de Marino Sanudo Torsello", *Studi Medievali*, s. III, vol. XV/1, (1974), s. 223-226; Kenneth Meyer Setton, "The Catalans in Greece 1311-1380", içinde: *A History of the Crusades*, Ed.: Kenneth M. Setton – Harry W. Hazard, vol. III, London 1975, s. 171-172; Maria Dourou-Eliopoulou, "The catalan duchy of athens and the other latin powers in greece especially the principality of achaea (1311-1388)", *EQA KAI EZIPIEPIA* 4 (1999 – 2000), s. 88-89; Lock, (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 9.

¹³ Bongars, *Gesta Dei*, II, s. 4; Marino Sanudo Torsello, *Liber Secretorum*, s. 34, 35-97 (İkinci Kitap); Lock, (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 24, 67; Soranzo, "Intorno a Marino Sanuto", s. 252; Simonsfeld, "Studien zu Marino Sanuto", s. 46, 49; Magnocavallo, *Marin Sanudo*, s. 94; Roddy, *The Correspondence*, s. 59; Frankfort, *Marino Sanudo Torsello*, s. 94, 189 n. 116, 199, 204; Tyerman, *Marino Sanudo Torsello*, s. 61; Leopold, *How the Recover*, s. 39-40.

Liber Secretorum'un ikinci kitabını yazdığı 1313 yılından 1318 yılına kadarki yaşamının büyük bir kısmını Romania topraklarında ve bilhassa da Mora Prenslığı'nde geçirdiği anlaşılan Sanudo, babasının yaşlılığı ve ailenin sorumluluğunu üstlenme vazifesinden ötürü 1318 yılında Venedik'e dönmüştür. 1318 ile 1321 yılları arasındaki üç yıllık dönemi Venedik'te geçiren Sanudo, bu süre zarfında, daha önce 1313 yılında revize ettiği çalışmasına Kutsal Toprakların ve Mısır'ın tarihini ve coğrafik özelliklerini ele aldığı uzunca bir bölüm ve dört harita daha ekleyerek, ünlü eseri *Liber Secretorum Fidelium Crucis*'i meydana getirmiştir. Haçlı Seferi'nden istenen başarımın elde edilmesi ve daha önceki Haçlı yerleşimcilerinin düştükleri hatalara düşülmemesi için geçmişin çok iyi bilinmesi gerektiği düşüncesiyle hareket eden Sanudo, *Liber Secretorum*'un üçüncü ve 15 kısım 182 başlıkla en uzun kitabı olarak bilinen bu bölümünde, Hz. Nuh'un oğullarından başlayarak, ağırlığı Hz. Muhammed (571-632) ve İmparator Charlemagne* (800-814) dönemlerinden 1307 yılına kadar yaşanan olaylara vermek suretiyle, Kutsal Toprakların tarihini ayrıntılı bir biçimde ele almıştır.¹⁴

Eserini biri sarı diğeri kırmızı renkte deri ciltli iki nüsha olarak hazırlayıp, Papa XXII. Ioannes (1316-1334)'e bizzat sunmak üzere 1321 Mart'ında Venedik'ten ayrılan Sanudo, doğrudan Avignon'a gitmektense önce Brugge'a doğru yelken açmış ve yaklaşık 6 ay süren bu seyahati esnasında Kuzey Avrupa kentleri ve savaşçıları üzerine gözlemlerde bulunarak, Alman savaşçılarının Venedikli komutanların hizmetinde Haçlı Seferi'ne yapabilecekleri katkılar üzerine yazdığı notları eserine eklemiştir.¹⁵ Eserinin söz

* **Charlemagne:** 768 yılında Frank Kralı, 774 yılında İtalya Kralı ve 800 yılından itibaren de Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden beri Batı Avrupa'da ortaya çıkan ve Karolenj İmparatorluğu olarak da bilinen Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun kurucusu ve ilk imparator unvanını alan kişidir. Latince unvanı *Carolus Magnus* ya da tam ifadeyle *Carolus Imperator Augustus Magnus*'tur. Bkz. David Abulafia, *Büyük Deniz. Akdeniz'de İnsanlık Tarihi*, Çev.: Gül Çağalı Güven, İstanbul 2012.

¹⁴ Bongars, *Gesta Dei*, II, s. 4; Marino Sanudo Torsello, *Liber Secretorum*, s. 97-281 (Üçüncü Kitap); Lock, (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 157-448; Michaud, *Bibliothèque des Croisades*, s. 194-195; Kunstmann, *Studien*, s. 700; A. Postansque, *De Libro Secretorum Fidelium Crucis cujus auctor Marinus Sanutus*, Montpellier 1854, s. 21-23; Postansque, *De Marini Sanuti vita et scriptis*, Monspelli 1855, s. 31-32; Magnocavallo, *Marin Sanudo*, s. 83, 143-149; Tyerman, "Marino Sanudo Torsello", s. 61; Roddy, *The Correspondence*, s. 59; Frankfort, *Marino Sanudo Torsello*, s. 98-99, 201-202; Leopold, *How the Recover*, s. 40.

¹⁵ 1611 yılında Jacques Bongars tarafından yayımlanan *Liber Secretorum*'un 1323 yılı sonrasına tarihlenen nüshasında, Sanudo'nun Almanya seyahatine ilişkin üç notundan ikisinin metne dâhil edildiği görülmektedir. Notların metne dâhil edilmesiyle birlikte ilgili başlığın uzunluğu

konusu iki nüshası ile birlikte 1321 Eylül'ünde Avignon'a ulaşan Marino Sanudo, 24 Eylül 1321'de eserini sunmak üzere Papa XXII. Ioannes'in huzuruna çıkmıştır. Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesiyle ilgili olan eserinin bu iki nüshasının yanı sıra biri Akdeniz, biri Dünya, biri Kutsal Topraklar ve biri de Mısır'ın olmak üzere toplamda dört haritayı da Papa'ya sunan Sanudo, Papa'nın eserine yüzeysel bir bakış attıktan sonra detaylı bir biçimde incelenmesi ve sonrasında kendisine bir rapor sunulması için sarı ciltli nüshayı biri Dominiken diğer üçü de Fransisken rahiplerden oluşan dört kişilik bir komisyona havale ettiğini ve sonrasında vaktin geç olmasıyla birlikte Papa'nın huzurundan ayrıldığını kaydetmektedir.¹⁶

Papa'nın teklifi üzerine yaklaşık on dört ay boyunca Avignon'da ikamet etme şansını yakalayan Sanudo, bu süre zarfında yakaladığı her fırsatta Haçlı Seferi projesinin propagandasını yaparak, gerek Avrupa'da gerekse de Doğu'da pek çok etkili kişi ile yazışmalarda bulunmuş, aynı zamanda eseri *Liber Secretorum*'a çeşitli eklemeler yapmış ve Fransa Kralı IV. Charles (1322-1328)'a sunmak üzere eserinin Fransızca nüshasını hazırlamıştır.¹⁷ 1322 Kasım'ında Avignon'ndan ayrılarak, Paris'e geçen Sanudo, buradaki yaklaşık altı aylık ikâmeti esnasında Avignon'da olduğu gibi Paris'te de propaganda ve lobi faaliyetlerine ara vermeden devam etmiş; bulduğu ilk fırsatta Kral IV. Charles'ın huzuruna çıkarak, haritalarıyla birlikte eserinin Fransızca nüshasını Kral'a takdim etmiştir.¹⁸ Ocak 1323'te, Fransa Kralı IV. Charles'ın, Haçlı Seferi'nin teknik detaylarını ele almak üzere düzenlediği geniş katılımlı konferansa, Kral'ın amcası Valois Kontu Charles (1270-1325), eniştesi

yaklaşık dört kat artmıştır. Bkz.: Bongars, *Gesta Dei*, II, s. 3; Marino Sanudo Torsello, *Liber Secretorum*, s. 72-73; Lock, (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 123-127; Simonsfeld, "Studien zu Marino Sanuto", s. 53; Magnocavallo, *Marin Sanudo*, s. 87. Bununla birlikte, Sanudo'nun söz konusu notları, eserini 24 Eylül 1321 tarihinde Papa'ya sunduktan sonra, Papa'nın misafiri olarak Avignon'da kaldığı 14 aylık süre zarfında eklenmiş olma ihtimali de bulunmaktadır.

¹⁶ Bongars, *Gesta Dei*, II, s. 1-2; Lock, (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 21-22; ; Kunstmann, *Studien*, s. 734-735; Postansque, *De Marini Sanuti*, s. 32-34; M. Maurice Faucon, "Marino Sanudo a Avignon", *Mélanges d'archéologie et d'histoire* T. 2, (1882), s. 222-223; Delaville Le Roulx, J., *La France en Orient*, s. 35; Magnocavallo, *Marin Sanudo*, s. 89-91; Atiya, *The Crusade*, s. 118 n. 3; Roddy, *The Correspondence*, s. 43; Frankfort, *Marino Sanudo Torsello*, s. 106-107, 205, 221.

¹⁷ Roddy, *The Correspondence*, s. 44, 191. Marino Sanudo, 10 Nisan 1330 tarihinde Kardinal Bertrand du Pouget'e gönderdiği bir mektupta, bizzat Papa'nın kendisinin teklifi üzerine 14 ay süresince Avignon'da kaldığını ifade etmektedir. Bkz.: Kunstmann, *Studien*, II. Mektup, s. 787.

¹⁸ Magnocavallo, *Marin Sanudo*, s. 86; Frankfort, *Marino Sanudo Torsello*, s. 114.

Bohemya Dükü John, Anjou hanedanından Napoli Kralı Roberto* (1309-1343) ve Kilikya Ermeni Kontluğu elçileriyle birlikte Sanudo'nun da iştirak etmesi, kariyerinin zirvesini temsil etmektedir. Nitekim bu konferansta Sanudo, dönemin son derece etkin ve güçlü şahsiyetlerine Haçlı Seferi projesini doğrudan anlatma fırsatı bulmuştur.¹⁹

1323 yılının Mayıs ayında Venedik'e dönen Sanudo, bu tarihten itibaren başta Papa, Fransa Kralı, Bizans İmparatoru ve Napoli Kralı olmak üzere dönemin önde gelen liderlerine; kont, dük, kardinal, piskopos, papaz ve soylularına hitaben düzenli bir biçimde Haçlı Seferi propagandasını yaptığı mektuplar yazmaya başlamış ve fırsat bulduğu ölçüde de İtalya ve Romania topraklarına kısa seyahatler gerçekleştirmiştir. Nitekim 1324 yılında Napoli Kralı Roberto'nun daveti üzerine Napoli'ye gerçekleştirdiği ziyaretinde, Kudüs ve Sicilya Kralı olarak hitap ettiği Kral Roberto'ya eseri *Liber Secretorum*'un bir nüshasını sunan Sanudo, burada ilerleyen yıllarda mektuplaşmaları eksik olmayacak olan Kral'ın başdanışmanı Pozzuoli piskoposu Paolino ile tanışmıştır.²⁰ 1331 yılının sonlarına doğru yeniden Napoli Kralı Roberto'nun sarayında görülen Sanudo'nun, 4 Nisan 1332 tarihinde Fransa Kralı VI. Philippe (1328-1350)'e yazdığı mektuptan anlaşıldığına göre buraya gelmesindeki amacı, son zamanlarda Yakın Doğu'da meydana gelen olaylar, Türklerin durdurulamaz ilerleyişi ve buna karşı alınacak önlemlerin tartışılacağı konferansa iştirak etmek olarak sıralanmıştır.²¹ Sanudo'nun sözünü ettiği ve katılımcılar arasında Napoli Kralı Roberto, kardeşleri Taranto Prensi I. Filippo

* **Roberto:** 1277 yılında dünyaya gelen Roberto, eşinin mirasından ötürü Kudüs Kralı ve 1282 yılındaki Sicilya İkinci Ayaklanmasıyla devrilen babası Anjou hanedanına mensup Charles (Carlo)'tan ötürü de Sicilya Kralı unvanlarını da taşımaktadır. 1296 yılından 1309 yılına kadar Calabria Dükü olan Roberto, Kutsal Roma Cermen İmparatoru Ludwig ve daha sonra da Bohemyalı John'a karşı Guelfo hizbinin yanında yer alarak, İtalya'yı ve Papalık iddialarını savunmuştur. Bkz. David Abulafia, *A Mediterranean Emporium. The Catalan Kingdom of Majorca*, Cambridge 2002.

¹⁹ Frankfurt, *Marino Sanudo Torsello*, s. 114-115, 211-212; Norman Housley, "The Franco-papal crusade negotiations of 1322-23", *Papers of the British School at Rome*, 48, Rome 1980, s. 166-185; Tyerman, "Marino Sanudo Torsello", s. 62-63; Housley, *The Avignon*, s. 22-24. Sanudo, Bizans İmparatoru II. Andonikos'a hitaben yazdığı 1324 tarihli mektubunda, Fransa'da iken görüştüğü önemli kişilerden bahsederken söz konusu konferansın katılımcılarının isimlerini vermiş oluyordu. Bkz.: Jacques Bongars, *Marini Sanvto dicti Torselli, Epistolae*, içinde: *Gesta Dei Per Francos*, vol. II, Hannoveriae 1611, VII. Mektup s. 299.

²⁰ Cerlini, "Nuove Lettere", VI. Mektup s. 358-359.

²¹ Sanudo'nun, Fransa Kralı VI. Philippe'e yazdığı 4 Nisan 1332 tarihli mektup için bkz.: Kunstmann, *Studien*, V. Mektup, s. 791-798.

Marino Sanudo Torsello'nun Mektuplarında Türk Karşıtı İttifak Söylemleri (1311-1334) ve Haçlı Donanma İttifakının Edremit Baskını (1334)

(1278-1331) ve Gravina Kontu Giovanni (1294-1336) ile Rodos Adası'nda yerleşik Hospitalier Şövalye Tarikatı'nın Sahib-i Âzamı Helion de Villeneuve (1319-1346) gibi dönemin Haçlı Seferi uzmanları ve liderlerinin de bulunduğu söz konusu konferansta tartışılan konular üzerinde ileride detaylı bir biçimde durulacaktır.²²

1332 yılından sonra Venedik'ten hiç ayrılmayan Sanudo, ömrünün kalan kısmını Venedik'ten yazıp, gönderdiği mektuplarla sürdürmüştür. Türklere karşı oluşturulan ve aynı zamanda Sanudo'nun adeta yaşamının bir parçası hâline gelen Haçlı İttifak Donanması'nın 1334 yılı Eylül ayında Edremit Körfezi'nde Türklere yönelik ani baskın girişiminin ardından mektuplarında önemli oranda azalma meydana gelen Sanudo'nun, seyahatlerinin masraflarından, eserlerinin kopyalarına harcadığı ve mektuplarının yerine ulaştırılması için kuryelere ödediği paralardan dolayı ekonomik durumu iyice bozulmuş ve iflas etme noktasına gelmiştir.²³

Sanudo'nun, 1337 yılından sonra bazı mektuplar yazdığı bilirse de bunlar henüz ortaya çıkarılamamıştır. 1343 yılına doğru, hemen hemen yetmişbeş yaşına gelen Sanudo, birtakım sağlık sorunlarından ötürü, ölüme yaklaştığını hissetmiş ve 9 Mart 1343 tarihinde, Santa Maria Formosa bölgesinden noter Pietro'ya vasiyetnamesini yazdırmıştır.²⁴ Kendisinden bir daha söz edilmemesinden de anlaşılacağı üzere bu tarihten kısa bir süre sonra da ölmüş olmalıdır.

III. Türk-Katalan İşbirliği ve “Doğu Sorunu”nun Ortaya Çıkışı, 1311-1325

Sanudo'nun, öncelikle Mısır'ın ekonomik gücünü ve Memlûk Sultanlığı'nı hedef alan projesi, onu diğer Haçlı Seferi teorisyenlerinden bir ölçüde ayırıyor ve daha ön plana çıkarıyordu. Ancak, Sanudo'yu diğerlerinden ayıran sadece veya tek başına bu özelliği değildi. Onun Haçlı Seferi projesinin asıl ayırt edici özelliği, durağan ve değişmez bir nitelikten ziyade dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerine paralel bir biçimde sürekli yenilenen ve güncellenen bir yapıya sahip olmasından ileri geliyordu. Sanudo'nun Haçlı Seferi projesinin güncelliğinin en önemli kanıtı da 1306-1321 yılları arasında

²² Kunstmann, *Studien*, V. Mektup, s. 797.

²³ Kunstmann, *Studien*, VI. Mektup, s. 808; VII. Mektup, s. 812-813; IX. Mektup, s. 816.

²⁴ Marino Sanudo'nun 9 Mart 1343 tarihli vasiyetnamesinin metni için bkz.: Magnocavallo, *Marino Sanudo*, s. 150-154; Frankfort, *Marino Sanudo Torsello*, s. 274-278.

yazdığı ve sonraki yıllarda birkaç defa revize ettiği *Liber Secretorum Fidelium Crucis* adlı eseri ile 1323-1337 yılları arasında yazdığı mektuplarında görülmektedir. Sanudo'nun, gerek *Liber Secretorum*'da gerekse de sonraki yıllarda yazdığı mektuplarında, üzerinde önemle durduğu Türk-Katalan ittifakı ve sonrasındaki Türk akınlarının bölgede yol açtığı sorunlara dair görüş ve önerileri, projesinin güncelliğinin ve sonuçta onu diğer Haçlı Seferi teorisyenlerinden ayıran özelliğinin en önemli kanıtı sayılmalıdır.

Sanudo, gerek *Liber Secretorum*'da gerekse de mektuplarında Türk tehdidinden ilk defa 1310'lu yılların başında söz etmeye başlamıştır. Ancak Sanudo'nun Türk meselesini ele almaya başladığı bu ilk yıllarda *Liber Secretorum* ile mektupları arasında ince bir nüans söz konusudur. Sanudo'nun, *Liber Secretorum*'da ilk defa Türk tehdidinden bahsederken meseleyi, Haçlı Seferi projesi bağlamında ele aldığı görülmektedir. Bu yaklaşıma göre Sanudo, Mısır'a karşı uygulanmasını öngördüğü ekonomik ablukayı, bölgede akınlarını aralıksız sürdüren Türklere karşı Anadolu'ya doğru genişletmenin faydalı ve hatta zaruri olduğu inancındadır. Nitekim Sanudo'ya göre Türkler, bir yandan her geçen gün Romania'daki Latinlere ait adaları ve Mora Prenslüğünü tazyik ederlerken²⁵ diğer taraftan da özellikle Antalya ve Alanya limanlarından Mısır'a gemi yapımında gerekli olan kereste ve zift ile Memlûk Devleti'nin askerî gücünü oluşturan köleleri ihraç etmekteydiler.²⁶ Bunlarla da yetinmeyen Türklerin, çok sayıda gemi inşa ederek, Türkiye anakarası boyunca uzanan pek çok adaya saldırdıklarını ve buralarda büyük tahribata yol açtıklarını belirten Sanudo, ticaret yasağının güneyde Göksu Nehri'nden kuzeyde Üsküdar'a kadar uzanan Türk topraklarına kadar genişletilmesi gerektiğini, ancak bu sayede Hıristiyan tacirlerin buralarda ticaret yapmasının ve Mısır'ın ihtiyaç duyduğu ürünlere sahip olmasının önüne geçilebileceğini ifade ediyordu.²⁷

Bu ifadeler Sanudo'nun, Anadolu'daki Türkleri, *Liber Secretorum*'un birinci kitabını yazdığı 1309 yılına doğru abluka donanması ve Haçlı orduları için hedef gösterdiğinin açık delilleri idi. Sanudo'nun, Türk tehdidinden ilk defa bahsettiği mektuplarında ise Türk meselesi Haçlı Seferi projesi bağlamından ziyade Türk-Katalan işbirliğinin Venedik çıkarlarına yönelik bölgede yol açtığı sorunlar yumağı açısından ele alınmıştı. 1327 yılının Şubat-Mart aylarında Capua başpiskoposu Ingramo ve Pozzuoli piskoposu Paolino'ya hitaben yazdığı

²⁵ Bongars, *Gesta Dei*, II, s. 2.

²⁶ Marino Sanudo Torsello, *Liber Secretorum*, s. 29.

²⁷ Marino Sanudo Torsello, *Liber Secretorum*, s. 29.

bir mektubunda Sanudo, bundan onaltı yıl önce, 1311 yılında, Katalanların Atina Dükalığı'nı ele geçirdikleri savaşın görgütanıği olarak, ilk defa Türklerle Katalanları birlikte zikretmişti. Sanudo'nun bu kaydı, bir yandan 1317 yılında Sicilya Kralı II. Federico'nun gayrimeşru oğlu Alfonso Fadrique (1317-1330, ö.1338)'in Atina Dukalığı'nın başvekilliğini üstlenmesinin ardından resmen 1318 yılında başlayan Türk-Katalan ittifakının temellerinin aslında 1311 yılında atıldığını, diğer taraftan da Sanudo'yu 1320'li yıllar boyunca meşgul eden Türk meselesinin, anlaşılan Türk-Katalan işbirliği olasılığının doğduğu 1310'lu yıllarda başladığını göstermektedir.²⁸

Söz konusu mektubunda, Tesalya'nın başlıca çıkış limanı olan Halymros yakınlarındaki Cephissus Savaşı'nda, Atina Dükü Aragonlu V. Gautier de Brienne ile hizmetinde bulunan ancak bilinmeyen bir sebepten ötürü araları bozulan Katalan Kumpanyası ve müttefikleri Türklerin karşı karşıya geldiğinden, Atina Dükü V. Gautier de Brienne'in hayatını kaybedip, Türk-Katalan ittifakının büyük bir zafer kazandığından bahseden Sanudo, Türk-Katalan işbirliğinin bölgedeki Latin menfaatleri açısından doğuracağı felaket sonuçlara ilk defa o zaman şahitlik etmiş ve Venedik'in önemli bir ticaret merkezi olan Eğriboz'un güvenliği hususunda da endişelenmeye başlamıştı.²⁹ Sanudo mektubunda, her bir topluluğun kendi liderlerinin komutası altında yer aldığı söz konusu savaşa Türklerin 1.800 atlı savaşı ile katıldıklarını ve savaştan sonra Katalanlardan ayrılan Türklerin önemli bir kısmının kendi aralarındaki mücadelelerden ötürü yok olup gittiğini ifade ediyordu.³⁰

Bölgedeki siyasi atmosfer açısından son derece önemli bir gelişme olarak addedilen 1311 yılındaki Cephissus veya diğer bir adlandırmayla Halymros Savaşı esnasında Sanudo'nun, Eğriboz'da balyos Luigi Morosini'nin hizmetinde ve bir Venedik kadırgasının kaptanlığı vazifesinde bulunuyor olması

²⁸ Cerlini, "Nuove Lettere", II. Mektup s. 352.

²⁹ Cerlini, "Nuove Lettere", II. Mektup s. 352.

³⁰ Cerlini, "Nuove Lettere", II. Mektup s. 352. Cephissus Savaşı'ndan sonra Katalanlardan ayrılan Türklerin, kendi aralarındaki çekişmelerden ötürü yok olup gittiklerini söyleyen Sanudo, bu hususta yanılmaktadır. Dönemin Katalan kroniği ve aynı zamanda Katalan birliklerinin liderlerinden olan Ramon Muntaner, Katalanlardan ayrılan Türk ve Türkopollerin Gelibolu'da iken Anadolu'ya güvenli bir biçimde geçmek hususunda Bizans İmparatoru ve Cenovalılar ile anlaşmalarını ancak ihanete uğrayan Türklerin Cenovalıların saldırısına uğrayarak büyük kayıplar verdiğini kaydetmektedir. Bkz. Muntaner, *Chronicle*, s. 483-484; Jacoby, "Catalans, Turcs et Vénitiens", s. 233-234. Sanudo, Cenovalıların yaptığı bu katliamdan ancak 22 Ekim 1334 tarihinde Bourbon Dükü I. Louis'e yazdığı mektubunda bahsetmektedir. Bkz.: Kunstmann, *Studien*, VII. Mektup, s. 810; Roddy, *The Correspondence*, s. 295.

ve söz konusu mektubunda 1320'li yılların ortalarına doğru Ege'deki Venedik menfaatlerini büyük ölçüde tehdit eden Türk-Katalan ittifakından bahsederken, söz konusu ittifakın daha 1310'lu yıllarda başladığından dem vurması, onun Haçlı Seferi projesinde tesadüfün ötesinde bazı gerçeklerle açıklanması gereken bir durumdur. Nitekim söz konusu 1327 tarihli mektubunda Katalan Kumpanyası'nın liderleriyle bizzat tanıştığından ve onların faaliyetlerine ilişkin temel stratejilerini kendi ağızlarından dinleyip, öğrendiğini yazan Sanudo, her ne kadar Katalanların siyasi örgütlenmesine, savaşta ve ticaretteki becerilerine, bölge halkları nezdindeki siyasi itibarlarına ve başta Türkler olmak üzere Müslüman topluluklarla kurdukları profesyonel ilişkilere hayranlık duysa da Katalanları doyumsuz ve inatçı bir topluluk olarak tanımlıyor ve "*yerleştikleri yerden kendilerini ancak ölümün ayırabileceği*" böyle bir topluluğun, adeta bir savaş makinesi gibi çalışan Türklerle ittifakının, Venedik'in Ege'de sahip olduğu en stratejik yerlerden biri olan Eğriboz için büyük bir tehlike arz ettiğini ifade ediyordu.³¹

İlerleyen yıllarda Türk-Katalan işbirliği resmen bir ittifaka dönüşmüş ve 1317-1319 yılları arasında söz konusu ittifakın Romania'daki ikinci sarsıcı harekâtı gerçekleşmişti. Bu harekât, sahasının genişliği ve sonuçları itibarıyla da bölgede bazı taşları yerinden oynatmıştı. Sanudo, 1325 yılında Capua başpiskoposu ve Napoli Kralı Roberto'nun danışmanı Ingramo'ya hitaben yazdığı mektubunda, "*Eğriboz'daki güvenilir ve emin bir kaynaktan*" aldığı haberlere bakılacak olursa Katalanların lideri Alfonso Fadrique'in, işbirliği içinde bulunduğu Türklerin de yardımıyla 1319 yılına doğru, Yunanistan'ın Tesalya bölgesinde Neopatras, Loidoriki (Lidoriki), Siderocastron, Zeitounion (Lamia), Gardiki, Domokos ve Pharsalus (Farsala)'e ele geçirdiğini kaydediyordu.³² Sanudo'ya göre bu, düşman kuvvetlerin Romania'da o zamana kadarki en büyük askerî herakâtlarından biriydi ve Türkler, nasıl ki 1311 yılında Cephissus Savaşı'nda Katalanlarla işbirliği yaptılarsa, Alfonso'nun 1317 yılında Eğriboz'u işgali ve 1319 yılına doğru yukarıda sözü edilen kaleleri ele geçirmesi esnasında da ona önemli yardımlarda bulunmuşlardı. Sanudo, başpiskopos Ingramo'nun Napoli Kralı Roberto üzerindeki nüfuzunu kullanarak, Kralı, Türk-Katalan ittifakının doğurduğu bu tehlike karşısında harekete geçmeye ikna edeceğini umuyor ve her ikisinin de Yunanistan anakarasında kuvvetleri bulunan Kral Roberto'nun kardeşleri Taranto Prensi I.

³¹ Cerlini, "Nuove Letttere", II. Mektup s. 351-352.

³² Bongars, *Epistolae*, III. Mektup s. 293.

Filippo ve Gravina Kontu Giovanni'ye destek olunması hususunda telkinlerde bulunuyordu. Mektubunda, Napoli Kralı Roberto'nun Romania'yı ve Adriyatik'i Türk-Katalan tehdidinden korumak için bir an önce harekete geçmesi gerektiğini ifade eden Sanudo, ancak Kral Roberto'nun alacağı önlemler sayesinde, Türklerin Mora ve Latinlerin ellerindeki Ege'nin diğer adalarına yönelik gerçekleştirdikleri deniz akınlarına bir son verilebileceğini yazıyordu.³³

Sanudo'nun söz konusu mektubunda bahsettiği olaylar ve işaret ettiği Türk-Katalan işbirliği tehdit ve tehlikesi, Girit ve Eğriboz'un Venedikli yöneticilerinin de birinci gündem maddesi idi ve onların Venedik'e gönderdikleri rapor mahiyetindeki mektuplar, bu hususta Sanudo'yu teyit ediyordu. Dönemin Kandiyeye Dükü Nicolas Zane'nin, Türkler tarafından adalara yapılan yağma akınları hakkında Venedik'e gönderdiği 21 Haziran ve 16 Temmuz 1318 tarihli mektupları ile Eğriboz balyosu Francesco Dandolo'nun 26 Haziran 1318 tarihli mektubunu burada zikretmek yerinde olacaktır. 21 Haziran 1318 tarihli söz konusu mektubunda Kandiyeye Dükü, Türklerin Santorini ve Karpathos adalarına yağma akınları gerçekleştirdiklerini ve bu akınlarda onlara Katalan gemilerinin de eşlik ettiğini yazarken³⁴, 16 Temmuz 1318 tarihli mektubunda ise Türklerin Eğriboz Adası'nı hedeflediklerini ve “*emin bir kaynaktan alınan haberlere bakılacak olursa*” bu teşebbüslerinde Alfonso'nun Türklere iki silahlı kadirga ile yardım edeceğinin öğrenildiğini kaydediyordu.³⁵ Eğriboz balyosu Francesco Dandolo ise 26 Haziran 1318 tarihinde Venedik'e gönderdiği mektubunda, Alfonso'nun önemli miktarda Türk kuvvetlerini getirmek için Türkiye'ye bir elçi gönderme hazırlığı içinde olduğunu bildiriyordu.³⁶

³³ Bongars, *Epistolae*, III. Mektup s. 292.

³⁴ George Martin Thomas, *Diplomatarium Veneto-Levantinum. Sive Acta et Diplomata Res Venetas Graecas Atque Levantis Illustrantia*, a. 1300-1350, c. I, Venetiis 1880-1899, s. 107-108 n. 61; Riccardo Predelli (ed.), *I Libri Commemoriali della Repubblica di Venezia, Regesti, Tomo I, Libri 2*, Monumenti Storici R. Deputazione Veneta di Storia Patria, Venezia 1876, s. 193 no. 106, 107.

³⁵ Thomas, *Diplomatarium*, c. I, s. 110, no. 63; Predelli (ed.), *Commemoriali*, tomo 1, libri 2, s. 194 no. 116.

³⁶ Predelli (ed.), *Commemoriali*, tomo 1, libri 2, s. 195 no. 116; Setton, “The Catalans in Greece”, s. 179; Jacoby, “Catalans, Turcs et Vénitiens”, s. 247.

IV. Eğriboz: Türk-Katalan İttifakının Hedef Tahtası, 1325-1329

Girit ve Eğriboz'un Venedikli yöneticilerinin yukarıda bahsedilen mektupları, San Marco Cumhuriyeti'nin Romania'daki kırmızı çizgilerinin Türkler tarafından açıkça ihlal edildiği, Cumhuriyetin bölgedeki siyasi, ticari ve stratejik çıkarlarının gözardı edilemeyecek ölçüde tehdede maruz kaldığı anlamına geliyordu. Bu meydan okuma karşısında sessiz kalması mümkün görünmeyen Venedik Cumhuriyeti, öncelikle Romania politikasında bazı değişikliklere giderek, tehdit algısı sıralamasında Türkleri ilk sıraya yerleştirmiş ve akabinde harekete geçerek, Türklere karşı bölgenin yerel kuvvetlerinden oluşan bir Latin donanma ittifakı meydana getirilmesi hususunda çalışmalara başlamıştı.³⁷

San Marco Cumhuriyeti'nin Romania politikasındaki bu değişikliğin, 1320'li yıllardan itibaren adeta Venedikli bir diplomat gibi hareket eden Sanudo'nun eserlerine de yansması kaçınılmazdı. Nitekim eseri *Liber Secretorum*'un 1306-1312 yıllarında yazdığı ilk iki kitabına, 1322-1323 yıllarına tarihlenen bir not ekleyen Sanudo bu notta, Mısır ticaretinin sekteye uğratılması için, Sakız Adası hâkimi Martino Zaccaria, Naksos Adası Dükü Guglielmo Sanudo (1303-1323), Rodos Şövalyeleri, Tenos ve Mykonos adalarının Hâkimi II. Bartolomeo Ghisi (1315-1341), Girit Dukalığı ve Kıbrıs Krallığının destekleri ve katılımlarıyla bir donanma oluşturulmasını tavsiye ediyor ve bu sayede Yunanistan ve Ege'deki Latin menfaatlerinin Türklerin ve Katalanların saldırılarından korunabileceğini yazıyordu.³⁸ Ayrıca yukarıda sözü edilen 1327 tarihli mektubunda, yaklaşmakta olan Türk-Katalan tehdidinin ilk defa 1310'lu yılların başında kendisini gösterdiğini ifade eden Sanudo, yine yukarıda zikredilen 1325 tarihli ve Capua başpiskoposu Ingramo'ya hitaben yazdığı mektubunda ise artık Eğriboz ve Naksos adalarının güvenliği için endişelenmeye başlamıştı. Mektubunda, söz konusu tarihte Türklerin Eğriboz ve Naksos adalarına saldırdıklarını ve çok sayıda esirle ülkelerine döndüklerini kaydeden Sanudo, bu akınların 1319 yılından itibaren Cumhuriyetin kendileriyle barış içinde olduğu Katalanların yardımına gerek duyulmaksızın

³⁷ Roberto Cessi – P. Sambin, *Le Deliberazioni del Consiglio dei Rogati (Senato). Serie Mixtorum, Volume I, Libri I-XIV [1293-1331]*, Deputazione di Storia Patria per le Venezia, Venezia 1960, s. 296 no. 175; Jacoby, “Catalans, Turcs et Vénitiens”, s. 248.

³⁸ Marino Sanudo Torsello, *Liber Secretorum*, s. 30-31.

gerçekleştirilmiş olmasının, tehdidin ulaştığı boyutları göstermesi açısından önemli olduğunu ifade ediyordu.³⁹

Romania'daki Latin senyörleri ve prenslerinin hâkimiyetindeki yerlere ve adalara her geçen gün daha büyük kuvvetler hâlinde ve daha hızlı bir biçimde gerçekleştirilen Türk akınları, Sanudo'nun gözünde felaketin habercileri gibiydi. Sanudo, pek çok piskoposa hitaben yazdığı 1326 tarihli bir tamimde, dur durak bilmeyen akınları sayesinde Türklerin artık Katalanları da gölgelemeye ve doğal olarak Venedik'in en büyük düşmanı olmaya başladıklarını dile getiriyordu. Hatta mektubunda Mısır'a karşı Haçlı Seferi hazırlıklarının şimdilik durdurulmasını ve sınırlı ticarete izin verilmesini dahi gündeme getiren Sanudo, Papa'ya harekete geçmesi hususunda çağrıda bulunarak, Eğriboz, Naksos ve Ege'nin diğer Latin adalarına yardım edilmesi için yıllık masrafı 25.000 florin olan dört kadirgalık bir donanma kuvvetinin denizlere açılmasını öneriyordu.⁴⁰ Sanudo'ya göre, şayet Türklerin bu ilerleyişi karşısında hiçbir şey yapılmazsa her şey kaybedilecek, Romania adaları Türklerin, Eğriboz ise müttefikleri Katalanların eline geçecekti. Ancak neyse ki Sakız Adası'nın hâkimi Cenovalı Zaccaria (II. Benedetto Zaccaria), Naksos, Andros ve diğer adaların Dükü Niccolo Sanudo (1323-1341) ve Rodos'taki Hospitalier Şövalyelerinin üstün savunma gayretleri ve bir de Venedik Doju'nun Eğriboz'a gönderdiği iki kadirga vardı ki bunların sayesinde tehlike şimdilik atlatılmıştı.⁴¹ Bununla birlikte Sanudo, söz konusu mektubunda, tehlikenin henüz tamamen bertaraf edilmediğini, Eğriboz ve Romania'nın diğer adalarından alınan haberlere bakılacak olursa, Türklerin çeşitli boyutlarda altı kadirga ve otuz altı gemi ile harekete geçmeye hazır olduklarını, onlara müttefikleri Katalanların da katılmak üzere olduğunu, şayet önlem alınmazsa Eğriboz ve Romania'nın diğer adalarının büyük bir saldırıya maruz kalacağını, adaların sakinlerinin kadınları ve çocuklarıyla esir alınarak, köle olarak satılmak üzere Müslüman ülkelere gönderileceğini yazıyordu.⁴²

Eğriboz'un ve Romania'daki diğer Latin adalarının kaderi açısından 1327 yılı, son derece kritik bir yıl olmuştu. Türklerin ve müttefikleri Katalanların büyük işgali başlamak üzereydi ve bölgeden alınan haberlere bakılacak olursa

³⁹ Bongars, *Epistolae*, III. Mektup s. 294. 1319 tarihli antlaşmanın metni için bkz. Thomas, *Diplomatarium*, c. I, s. 120-122 no. 70.

⁴⁰ Bongars, *Epistolae*, V. Mektup s. 297.

⁴¹ Bongars, *Epistolae*, V. Mektup s. 298.

⁴² Bongars, *Epistolae*, V. Mektup s. 298.

şayet önlem alınmadığı takdirde hiç kimse bu mukadderatın önüne geçemezdi. Nitekim Anadolu'daki güçlerini iyiden iyiye arttıran Türkler, özellikle de Gazi Umur Bey (1334-1348) önderliğindeki Aydınogulları Beyliği, İzmir'in aşağı kesiminde de hüküm süren ve Sanudo'nun Türklerin adalara taarruzları karşısında en büyük engellerden biri olarak gördüğü Sakız Adası Senyörü Cenovalı Martino Zaccaria'ya, Mora Prenslüğündeki toprağı Damala'da büyük bir darbe vurmuşlardı. Gelişmelerden an be an haberdar olan Sanudo, biri Papalık elçisi Kardinal Bertrand du Pouget'e diğeri de Capua başpiskoposu Ingramo ve Pozzuoli piskoposu Paolino'ya olmak üzere 1327 yılının ilk çeyreğinde yazdığı iki mektubunda, Türklerin bu saldırılarından bahsediyor ve Alman İmparatoru Bayyeralı Ludwig* (1301-1347) meselesinden dolayı Romania'ya yapacağı seyahati erteleyen Napoli Kralı Roberto'yu eleştiriyordu. Sanudo'ya göre, şayet Hıristiyan hükümdarları kendi aralarındaki mücadeleyi bırakmaz ve Romania'daki adalara yardım etmezlerse Eğriboz kaybedilecek ve bunun telafisi asla mümkün olmayacaktı.⁴³

1327 yılında Eğriboz üzerindeki Türk ve Katalan baskısı iyiden iyiye artmış ve bir önceki yıl olduğu gibi bu yıl da Eğriboz büyük bir Türk-Katalan saldırısına maruz kalmıştı. Adanın savunması, her ne kadar Venedik'ten gönderilen savaş kadırgalarıyla desteklense de esas sorumluluk, adayı Venedik adına yöneten ve "Terzileri" (Üçlü Yönetim) adı verilen derebeylerin omuzlarındaydı. Ege'de Venedik için Girit'ten sonra gelen en önemli müstahkem mevki konumundaki Eğriboz Adası, 1204 yılındaki IV. Haçlı Seferinin ardından Haçlı liderleri ile Venedik Doju Enrico Dandolo (1192-1205) arasında yapılan bir anlaşma ile ödül olarak Venedik'e bırakılmıştı. Ancak, sonradan Selanik Kralı olan Monferrato Markizi Bonifaccio, adayı işgal etmiş ve kaptanlarından Flemenk Şövalyesi Giacomo d'Avesnes'e tımar olarak bağışlamıştı. Giacomo'nun 1205 yılında ölümünden sonra ada, ordudan dostları ve üçü de Veronalı baronlardan olan Giberto dalle Carceri, Ravano dalle Carceri ve Pegoraro de Pegorani arasında paylaşılmıştı. Kuzeyde Oreos (*Terziero del Rio*), güneyde Karystos (*Terziero di Caristo*) ve merkezde de Khalkis (*Terziero della Clissura*) yönetim merkezleri olmak üzere ada, *terzileri* ismiyle maruf üç

* Ludwig (İtalyanca Ludovico, Fransızca Louis): Almanya'nın Wittelsbach ailesine mensup olan Ludwig, 1282 yılında dünyaya gelmiştir. 1301 yılından 1347 yılındaki ölümüne kadar taşıdığı Bayyera Dükü unvanına, 1314 yılında Alman Kralı, 1327 yılında İtalya Kralı ve 1328 yılında da Kutsal Roma Cermen İmparatoru unvanını eklemiştir.

⁴³ Bongars, *Epistolae*, XVII. Mektup s. 309; Cerlini, "Nuove Lettere", I. Mektup s. 348-349.

küçük derebeyliğe bölünmüştü. Veraset kavgaları, bölgedeki Yunan halkla yaşanan anlaşmazlıklar, Venedik ve daha sonra da Bizanslı tekfurların içişlerine müdahalelerinden dolayı istikrarsızlığın hüküm sürdüğü ada ile Katalanların münasebeti ise yine bir veraset meselesinden ileri geliyordu. 1317 yılında adanın güneyindeki Karystos'u elinde bulunduran Veronalı Bonifaccio (1296-1317)'nin kızı Maria ile evlenen Alfonso Fadrique, aynı yıl kayınbabası vefat edince Eğriboz üzerinde hak iddia etmiş ve adanın kendisine ait olduğunu iddia ettiği güney kısmını işgal etmişti.⁴⁴ Alfonso'nun bu tarihten itibaren adanın tamamını ele geçirme teşebbüsleri, müttefikleri Türkler için de hem Yunanistan anakarasında hem de adalarda tutunabilmek açısından önemli fırsatlar sunuyordu.

1327 yılının Şubat-Mart aylarında, Capua başpiskoposu Ingramo ve Pozzuoli piskoposu Paolino'ya hitaben yazdığı mektubunda, Eğriboz Adası'na gerçekleştirilen bu Türk-Katalan saldırısından bahseden Sanudo, her ne kadar saldırıyı yedi gemiden oluşan bir Türk filosu gerçekleştirdiyse ve akabinde Alfonso'ya ait olan Aegina Adası'na saldırıp, Korint yakınlarındaki Sikyon (*Sicchimo*) Kalesi'ni ele geçirmiş olsalar da, Türklerle Katalanlar arasındaki işbirliğinin görmezden gelinemeyeceğini ifade ediyordu.⁴⁵ Zira söz konusu mektubunda Sanudo, bir önceki yıl Türklerin Eğriboz Adası'na saldırdığını haber alan Venedik'in karadan ve denizden adanın yardımına koştuğunu, bunun üzerine geri çekilmek zorunda kalan Türklerin Alfonso'nun elindeki Karystos'a sığındıklarını, Eğriboz balyosu ve kaptanının Alfonso'dan Türklerin kendilerine teslim edilmesini talep ettiklerini ancak bu yöndeki bütün talepleri reddeden Alfonso'nun Türkleri önce Atina'ya ve buradan da Türkiye'ye gönderdiğini kaydediyordu.⁴⁶ Sanudo'ya göre, Alfonso'nun bu tavrından da anlaşılacağı üzere Türklerin Alfonso'nun elindeki Aegina'ya saldırmaması, Eğriboz'un derebeylerini aldatmaya yönelik sahnelenmiş bir oyundan ve Türk-Katalan ittifakını gizlemeye yönelik tezgâhlanmış bir aldatmacadan başka bir şey değildi.⁴⁷

⁴⁴ Miller, *The Latins*, s. 27-49, 231-246; Cerlini, a.g.m., s. 329-331.

⁴⁵ Cerlini, "Nuove Lettere", II. Mektup s. 350.

⁴⁶ Cerlini, "Nuove Lettere", II. Mektup s. 350.

⁴⁷ Cerlini, "Nuove Lettere", II. Mektup s. 350: "... *Turchi d'Athini... et etiam cucurrerunt et ceperunt unum castrum in Amorea in contrata dei Dalmala prope Corinthum nomine Sicchimo, et ceperunt ibi gente et deportaverunt in Turchiam*" = ["Aydın Türkleri...

Söz konusu mektubunda, Türklerin Adriyatik'in giriş kapısı sayılan Koron ve Modon adalarını da tehdit etmeye başladıklarını kaydeden Sanudo, bir yandan Napoli Kralı Roberto'yu en büyük tehlikenin Alman İmparatoru Bavyeralı Ludwig, Milano dükleri veya diğer İtalyan senyörlerinden değil Eğriboz'dan yaklaşmakta olduğu hususunda uyardı. Çalışırken, diğer taraftan da Türklere karşı Napoli Kralı Roberto, Papa ve Hospitalier Şövalye tarikatının sağlayacağı üç veya dört kadırgalık bir savunma donanmasının teşkil edilmesini öneriyordu. Sanudo'ya göre ancak bu sayede Türkler Katalanlarla işbirliği yapmaktan alıkonulabilir, adalara yaptıkları akınların önüne geçilebilir ve böylece Türk tehdidi ortadan kaldırılabilir.⁴⁸

Eğriboz Adası, XIV. yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarından itibaren başta Venedik, Katalanların lideri Alfonso Fadrique ve Türkler olmak üzere bölgede söz sahibi olmak isteyen diğer bütün yerli ve yabancı unsurlar arasında cereyan eden hâkimiyet mücadelesinin merkezi olmuştu. Sanudo'ya göre, gün geçmiyor ki adaya yönelik yeni bir Türk veya Türk-Katalan saldırısının haberleri Venedik'e ulaşsın. 1327 yılının bahar aylarında Pozzuoli piskoposu Paolino'ya yazdığı bir mektubunda Eğriboz'dan gelen haberlerin endişe verici boyutlara ulaştığını kaydeden Sanudo, sadece Türk-Katalan saldırılarının değil adanın Latin senyörleri arasındaki iktidar mücadelesi ve bu mücadelenin yol açtığı bölünmüşlüğü de adayı felakete doğru sürüklediğini ifade ediyordu.⁴⁹

Diğer taraftan mektubunda, Napoli Kralı Roberto'nun kardeşi Mora (Achaia) Prensi ve aynı zamanda Gravina Kontu olan Giovanni'nin gayretlerini ve Venedik'in adanın korunması için iki müsallah kadırga göndermesini takdirle karşılayan Sanudo, yine de bu çabaların yetersiz olduğunu, tehlikeyi tamamen bertaraf edebilmek için bölgede daimi surette görev yapacak bir filonun bulundurulması gerektiğini dile getiriyordu.⁵⁰ Sanudo, pek çok piskoposa hitaben yazdığı 1328 tarihli tamim niteliğindeki bir mektubunda da, Sicilya Savaşlarını (1282 tarihli "Sicilya İkincisi" ayaklanması) Avrupa'da soylu ve sıradan pek çok insanın ölümüne ve hatta Akka ve Kutsal Toprakların kaybına sebep olarak görüyordu.⁵¹ Türklerin ve Katalanların Mora'yı ele geçirmelerini, sadece Napoli Kralı Roberto için değil Venedik ve bütün Katolik

Damala'ya çok da uzak olmayan Mora topraklarındaki Sicchimo olarak bilinen bir yerleşim yerini işgal ettiler ve yörenin halkını esir alıp Türkiye'ye döndüler."']

⁴⁸ Cerlini, "Nuove Lettere", II. Mektup s. 353-354.

⁴⁹ Cerlini, "Nuove Lettere", IV. Mektup s. 355.

⁵⁰ Cerlini, "Nuove Lettere", IV. Mektup s. 356, V. Mektup s. 358.

⁵¹ Bongars, *Epistolae*, XVI. Mektup s. 305.

dünyası için Sicilya'nın kaybından bile daha büyük bir felaket addeden Sanudo, Venedik'in her yıl bölgeye savaş kadırgaları göndermesini oldukça masraflı ve yetersiz bir çaba olarak değerlendirdiyordu.⁵²

V. Türklere Karşı Bölgesel İttifak Kurma Çabaları, 1329-1331

Sanudo, Eğriboz ve Romania'nın diğer Latin adaları üzerindeki Türk-Katalan tehdidinin önemli boyutlara ulaştığı 1327 yılına ait yukarıda bahsedilen mektuplarında, söz konusu yerlerin savunması için daimi filoların oluşturulması gerektiği düşüncesini muhataplarıyla paylaşmakla birlikte henüz Türk karşıtı bir ittifak kurulmasına yönelik tartışmalara girmiyordu. Fakat Venedik Senatosu, 1327 yılının Temmuz ayında aldığı bir kararla Girit Dükünü, Eğriboz Balyosunu ve İstanbul'daki Podesta'yı, Bizans, Hospitalier Şövalyeleri ve Sakız'daki Martino Zaccaria ile Türklere karşı ittifak oluşturulması meselesini görüşmeleri konusunda tam bir salahiyetle yetkilendirmişti.⁵³ Anlaşılan San Marco Cumhuriyeti, bazı meselelerin tam bir ciddiyetle ele alınmasının zamanının geldiğine karar vermişti. Sanudo'ya ise bundan sonra, şimdiye kadar icra ettiği en iyi iş olan Cumhuriyetin politikasının propagandasını yapmak ve şartların olgunlaşması için altyapıyı hazırlamak düşüyordu. 1329 yılı Ocak ayında, Capua başpiskoposu Ingramo ve Pozzuoli piskoposu Paolino'ya yazdığı mektubunda, son birkaç ay içerisinde bölgede meydana gelen gelişmelere dair önemli bilgiler paylaşan Sanudo, Eğriboz balyosu Marco Gradenigo'dan aldığı 18 Eylül 1328 tarihli mektuba dayanarak, sayılarını muazzam ölçüde arttıran Türklerin Eğriboz'a gerçekleştirdikleri saldırıların boyutu ve şiddetinin artık dayanılmaz bir hâl aldığını ve şayet Venedik Doju, olaylara müdahale edip, geçmiş yıllarda olduğu gibi adaya yardım ulaştıramazsa Eğriboz'un ve diğer küçük adaların Türklerin eline geçeceğini ifade ediyordu. Mektubunda aynı zamanda, hâlihazırda Venedik'te bulunan Thebai başpiskoposu Isnard Tacconi'nin söylediklerine bakılacak olursa Papa'nın, Türklerin faaliyetlerine karşı silahlı kadırgalar donatılması hususunda Venedik'ten yardım talep etmek için bir mektup göndereceğinden bahseden Sanudo, beklenen mektubun hâlâ

⁵² Bongars, *Epistolae*, XVI. Mektup s. 307.

⁵³ Cessi – Sambin, *Le Deliberazioni*, vol. I, s. 341-342; Angeliki E. Laiou, "Marino Sanudo Torsello, Bizans ve Türkler: Türkler'e Karşı İttifakın Perde Arkası 1332-1334", çev.: Murat Keçiş, *AÜDTCFD*, c. XXII, sayı: 34, (2003), s. 192-194; Elizabeth A. Zachariadou, "The Catalans of Athens and the Beginning of the Turkish Expansion in the Aegean Area", *Studi Medievali*, 3a Serie, XXI, (1980), s. 832.

gelmediğini, şayet beklenen mektup Şubat ayı içerisinde de gelmezse başpiskoposun Venedik'ten ayrılacağını ve Romania adaları için umudun iyice azalacağını belirtiyordu.⁵⁴

1329 yılı itibarıyla Sanudo'nun yazdığı mektuplar incelendiğinde, "Doğu Sorunu" olarak da bilinen Türk meselesinde her ne kadar Napoli Kralı Roberto önemini korusa da Romania'daki kolonilerinin güvenliği tehdit altında olan Venedik'in insiyatif olarak harekete geçtiği ve adım adım Türk karşıtı ittifakın şekillenmeye başladığı görülmektedir. Nitekim 1329 Şubatı'nda Papa'nın yeğeni Pierre de la Vie'ye hitaben bir mektup yazan Sanudo, yukarıda zikredilen Thebai başpiskopou Isnard Tacconi'nin şu sıralar Venedik'te olduğunu ve Romania adalarının Türklere karşı savunulmasında bir çare bulabilmek için başarıyla sonuçlanacağını umut ettiği bazı görüşmeler yaptığını kaydediyordu.⁵⁵

1329 yılı, bölgedeki siyasi aktörlerin politikalarının ve ticari menfaatlerinin çatışma merkezi hâline dönüşen başta Eğriboz Adası olmak üzere Romania'nın diğer adalarının kaderi açısından önemli gelişmelere sahne olmuştu. Avrupa kamuoyunda, Türklerin Ege adalarına doğru ilerlemesinin önündeki en büyük engellerden biri olarak görülen Cenovalı Martino Zaccaria'nın, önce Aydınoğlu Gazi Umur Bey tarafından 1329 yılına doğru sahibi olduğu İzmir'in kıyı bölgesinden çıkartılıp, Beyliğe haraçgüzar statüsüne indirgenerek Sakız Adası'na sürülmesi⁵⁶, hemen ardından da Naksos Dükü I. Niccolo Sanudo'nun yardımıyla adayı ele geçiren Bizans İmparatoru III. Andronikos (1328-1341)'a esir düşmesi⁵⁷, bölgedeki siyasi dengeyi bir anda altüst etmişti. Türkler açısından Martino Zaccaria engelinin ortadan kaldırılmış

⁵⁴ Bongars, *Epistolae*, XX. Mektup s. 313.

⁵⁵ Bongars, *Epistolae*, XXI. Mektup s. 314.

⁵⁶ Enverî, *Düstûrnâme*, neşr. Mükrimin H. Yınanç, TTE Yay., İstanbul 1928, s. 19-20; Paul Lemerle, *L'Emirat D'Aydın Byzance et L'Occident*, *Bibliothèque Byzantine*, Paris 1957, s. 50-56.

⁵⁷ Ioannes Kantakuzenos, *Ioannis Cantacuzeni Eximperatoris Historiarum libri IV*, Ed.: Ludwig Schopen - Barthold Georg Niebuhr, 3 cilt, Bonn: Impensis Ed.: Weber, 1828-32, c. 1, s. 378; Enverî, *Düstûrnâme*, s. 22; Franz Dölger, *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453, 4. Teil, Regesten von 1282-1341* (Corpus der Griechischen urkunden des Mittelalters und der Neueren Zeit), Munich-Berlin 1960, s. 143 no. 2750; Wilhelm Heyd, *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, çev. Enver Ziya Karal, TTK Yay., Ankara 2000, s. 544-545; Himmet Akın, *Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, AÜDTCF Yay., Ankara 1968, s. 34; Zachariadou, "The Catalans of Athens", s. 834; Zachariadou, *Trade and Crusade, Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydın (1300-1415)*, Hellenic Institute of Byzantine and Post-Byzantine Studies, Venice 1983, s. 16.

olması, Türklerin, kendilerine karşı tesis edilmeye çalışılan ve öncülüğünü Venedik'in yaptığı ittifak karşısında hamle ve pozisyon üstünlüğünün ele geçirilmesi anlamına geliyordu. Söz konusu yılın bir diğer önemli gelişmesi de Türklerin, bilhassa da Aydınöğullarının, 1318 yılından bu yana Katalanlar ile sürdürdükleri ittifaka son vermeleri idi.⁵⁸ Bu durum, bölgede yerleşme arzusunda Katalanların topraklarına da saldırılar düzenleyen Türklerin, artık hiçbir kuvvetin yardımına ihtiyaç duymadan tek başlarına kendi politikalarını uygulayabilecek bir güce eriştiklerini gösteriyordu. Diğer taraftan Eğriboz'da Venedikliler karşısında zor duruma düşen Katalanlar, 5 Nisan 1331 tarihinde Venedik ile barış yaparken, antlaşmanın pek çok maddesinin Türkler aleyhine düzenlenmiş olması, kontrol edilmesi güç hâle gelen Türklerin aynı zamanda Atina Katalanları için de bir tehlike unsuru olarak görüldüklerini kanıtlıyordu.⁵⁹

Sanudo'nun 28 Ekim 1329 tarihinde yazdığı ve söz konusu yılın tüm bu gelişmelerinden bahseden bir mektubu, Venedik'in Türklere karşı yerel kuvvetlerin katılımını öngördüğü bir ittifak tesis etme çabalarını ve Türklerin ulaştığı gücün boyutlarını gözler önüne sermektedir. Kime hitaben yazıldığı bilinmeyen söz konusu mektubunda Sanudo, bir zamanlar Antakya patrikliği de yapmış olan ve şu anda Romania'da bulunan Thebai başpiskoposu Isnard Tacconi'den aldığı mektuplara bakılacak olursa Türklerin, çok yakın bir yerden Eğriboz Adası'na üç defa saldırdıklarını, ardından Katalanların hüküm sürdüğü Atina Düklüğü'nün topraklarını yağmaladıklarını, pek çok insanı öldürdüklerini ve esir aldıkları gençleri de Türkiye'ye götürerek, köle olarak sattıklarını kaydediyordu.⁶⁰ Sanudo'ya göre bu durum, başta büyük güçler olmak üzere bütün Hıristiyanlar için büyük bir utanç kaynağı idi ve Romania'dan kaçıp Venedik'e gelenlerin ifadelerinden anlaşılacağı üzere Türkler, önlem alınmadığı takdirde sadece Eğriboz Adası'nı değil bütün adaları ve anakara Yunanistan'ı istila edebilecek ve en müstahkem kaleler hariç bütün yerleri ele geçirebilecek

⁵⁸ Enverî, *Düstürnâme*, s. 30; Lemerle, *L'Emirat D'Aydın*, s. 116-122; Jacoby, "Catalans, Turcs et Vénitiens", s. 259-261; Zachariadou, "The Catalans of Athens", s. 833-834.

⁵⁹ Söz konusu antlaşmanın metni için bkz. Thomas, *Diplomatarium*, c. I, s. 214-219 no. 108. Venedik ile Katalanlar arasında yapılan 5 Nisan 1331 tarihli 22 maddelik bu antlaşmanın 7 maddesinin Katalanların Türkler hususunda Venedik'e vermiş oldukları taahhütlerden oluşması, geçmişteki Katalan-Türk ittifakının Venedik'in menfaatlerini ne denli sarstığını, Eğriboz Adası'nın karşı karşıya bulunduğu Türk tehlikesinin ciddiyetini ve Venedik için Türk meselesinin ne kadar önemli bir hâl aldığını kanıtlamaktadır.

⁶⁰ Bongars, *Epistolae*, XXII. Mektup s. 315.

bir güce ulaşmışlardı.⁶¹ Sanudo mektubunda, Türklerin bu saldırıları esnasında 15.000'den fazla insanın öldürüldüğünü ve çok sayıda kişinin de yerlerinden-yurtlarından edildiğini yazıyordu.⁶²

1329 yılında gerçekleşen ve temelinde Eğriboz'u hedef alan Adalar Denizi'ndeki Türk askerî herakâtı, anlaşılan en çok Naksos Dükü I. Niccolo Sanudo'yu sarsmıştı. Naksos Dukalığı ya da diğer adıyla Adalar Denizi Düklüğü, her ne kadar Eğriboz ve Girit adalarında olduğu gibi yönetimini doğrudan Venedik'in tayin ettiği Romania topraklarındaki bir koloni değilse bile, düklerinin Venedik'e yeminle sadık olduğu, günümüzün tabiriyle "stratejik müttefik" olarak Venedik'in bölge politikasında önemli bir rol üstleniyordu.⁶³ Türklerin ilerleyişi karşısında Naksos Düklüğü'nün de Cenovalı Martino Zaccaria ile aynı akıbeti paylaşmasından endişe duyan ve bundan dolayı Türk karşıtı ittifak oluşumuna her zaman Naksos Düklüğü'nü de dâhil etmeye özen gösteren Venedik, böylece onlara Türkler karşısında yalnız olmadıkları hissini vermeye çalışıyordu. Ancak, Marino Sanudo'nun 28 Ekim 1329 tarihli mektubunda, Türklerin bu yıl içerisinde gerçekleştirdikleri deniz akınları hakkında daha net bir tablo çizmek için Naksos Dükü I. Niccolo Sanudo'nun Türklere karşı yardım talebinde bulunmak üzere İstanbul'a bir ziyaret gerçekleştirdiğinden bahsetmesi, Venedik'in desteğine rağmen Dukalığın içinde bulunduğu durumun vahametini ve Türk akınlarının yol açtığı hasarın büyüklüğünü göstermesi açısından önemlidir. Sanudo mektubunda, Niccolo Sanudo'nun hâkimiyetini korumak ve kaybettiği toprakları yeniden ele geçirebilmek için kendisine yardım edebilecek her kuvvete başvurmasını yerinde bir davranış olarak değerlendirmişti.⁶⁴

Söz konusu yıl gerçekleşen ve bölgede taşları yerinden oynatan Türk askerî harekâtından olumsuz etkilenen bir diğer siyasi aktör de Rodos'taki Hospitalier Şövalye tarikatı idi. San Marco Cumhuriyeti'nin resmen, Marino Sanudo Torsello'nun ise gayiresmî olarak yürüttüğü Türk karşıtı bölgesel ittifak ya da koalisyon çalışmalarında Hospitalier Şövalye tarikatı, özellikle sahip olduğu askerî güç ve yetenek ile ön plana çıkıyordu. Nitekim Sanudo, adeta bölgenin 1329 yılındaki bir resmini çizdiği 28 Ekim 1329 tarihli yukarıda söz konusu edilen mektubunda; Thebai başpiskoposunun Türklere karşı ittifak

⁶¹ Bongars, *Epistolae*, XXII. Mektup s. 315.

⁶² Bongars, *Epistolae*, XXII. Mektup s. 315.

⁶³ Miller, *Essays*, s. 161-175.

⁶⁴ Bongars, *Epistolae*, XXII. Mektup s. 315.

kurulması için Rodos'a ve bölgedeki diğer kuvvetlere Papa tarafından yazılmış bir mektup gönderdiğini, onların hepsinin de bu mektuba şayet Hospitalier Şövalyeleri silahlanırsa kendilerinin de silahlanacağı yönünde nazik bir biçimde cevap verdiklerini, Rodos'taki Şövalyelerin de aynı şekilde, şayet Sahib-i Âzamları iki veya üç kadırğa donatmak için gerekli olan parayı gönderebilirse – ki bu sırada Hospitalier Şövalyelerinin Sahib-i Âzamı Helion de Villeneuve (1319-1346) Avignon'da bulunuyordu– harekete geçmeye hazır olduklarını belirttiklerini, aynı zamanda Venedik'in de Meclis'te bölgeye iki kadırğa gönderme kararı aldığını kaydediyordu.⁶⁵

Fakat Hospitalier Şövalyeleri ve onların bölgede izlediği politikaya ilişkin Sanudo'nun bazı çekinceleri ve şikâyetleri de yok değildi. Türklere karşı mücadelede son derece önemli bir kuvvet olarak görülen Rodos Şövalyelerinin, dost veya düşman ayırımı yapmaksızın korsanlara yardım etmek gibi başka işlerle de meşgul olmaları ve zenginlikleri ölçüsünde sağlamaları gereken katkıyı sunmakta açgözlülük yapmaları, Sanudo'yu açıkça rahatsız eden bir durumdu. Nitekim 28 Ekim 1329 tarihli bu mektubunda, sadece nakit olarak yıllık 180.000 florin gelirleri ve buna ek olarak da Avrupa'da çok sayıda mülkleri bulunan Hospitalier Şövalyelerinin çok zengin olduğunu, dolayısıyla Romania'nın savunmasında daha fazla sorumluluk üstlenmeleri gerektiğini ifade eden Sanudo⁶⁶, 1329 Şubatı'nda Papa'nın yeğeni Pierre de la Vie'ye hitaben yazdığı ve Thebai başpiskoposunun Türklere karşı ittifak kurulması yönündeki çabalarından bahsettiği mektubunda da, şayet piskopos bu çabalarında başarısız olursa bu durumun onun suçu olmayacağını, zira Rodos'taki Şövalyelerin, büyük bir açgözlülükle Sicilyalı ve Cenovalı korsanları olduğu kadar Türkleri de adalarına kabul edip, onlara koruma sağladıklarını yazıyordu. Sanudo'ya göre, Hospitalier Şövalyelerinin bu yaptıkları büyük bir suçtu ve bu esnada Avignon'da bulunan Şövalyelerin Sahib-i Âzamı'nın bunu bilmesi ve bu davranışlarından bir an önce vazgeçerek, Türkler ile diğer “*günahkârlara*” karşı ittifak yapmayı kabul etmeleri gerekiyordu.⁶⁷

Aydınoğlu Gazi Umur Bey'in 1329 yılına doğru İzmir'i tamamen zapt etmesi, bölgedeki Türk ilerleyişinin en önemli aşamalarından birini teşkil ettiği

⁶⁵ Bongars, *Epistolae*, XXII. Mektup s. 315.

⁶⁶ Bongars, *Epistolae*, XXII. Mektup s. 315.

⁶⁷ Bongars, *Epistolae*, XXI. Mektup s. 314-315.

gibi Venedik'in Romania ya da Doğu politikasını da temelinden sarsmış görünüyordu. Zira Türklerin İzmir'i zaptı ve pek çok adanın direncinin kırılması ile sonuçlanan 1329 yılındaki bu eylemleri, onları bölgenin en etkin kuvvetlerinden biri olarak tescil etmişti. 1320'li yılların başlarından itibaren yazdığı mektuplarında Türk-Katalan işbirliğinin yol açtığı tehlikeyi sürekli gündemde ve ön planda tutan Sanudo, yaşanan bu gelişmeler karşısında, artık Türklerin tek başlarına sahne aldıklarını belirtiyor ve onları, Venedik'in ve Batı Hıristiyan dünyasının en büyük düşmanı olarak ilan ediyordu.

10 Nisan 1330 tarihinde Papalık elçisi Bertrand du Pouget'e hitaben yazdığı uzun mektubunda, Hıristiyan dünyasının Roma İmparatorluğu döneminden bu yana yaşadığı iç sıkıntıları, ayrışmaları ve savaşları sitemkâr bir biçimde anlatan Sanudo, Batı'nın bu bölünmüşlüğünden yararlanan Türklerin Mora Prenslüğü'nin topraklarını harabeye çevirdiğini dile getiriyordu. Sanudo mektubunda, Türklerin geçmişte yaptıkları kötülüklerin bilindiğini ancak şimdikilerin çok daha kesin ve net olduğunu zira onların sadece Küçük Asya'nın hemen hemen tamamını ele geçirmekle kalmayıp, çok iyi silahlandırdıkları gemilerle denizin karşı tarafına geçerek, Romania adalarını yağmaladıklarını ve anakaranın içlerine kadar ilerlediklerini, cinsiyet veya yaş ayrımı yapmadan yaşlıları öldürdüklerini ve gençleri esir alıp, köle olarak sattıklarını, şayet Tanrı'dan ve Papa'dan yardım gelmezse Romania'nın bütün kara ve adalarının tahrip edileceğini kaydediyordu.⁶⁸ Bundan başka Sanudo mektubunda, şayet Türklerin kuvvetlerini dağıtarak, farklı yerlerde ve zamanlarda çok sayıda savaşa katılmayıp, tek bir hedefe doğru yönelmiş olsalardı şimdi 4.000'den fazla bir kuvvetle Adriyatik Denizi'nin girişini de ele geçirebileceklerini ifade ederek, özellikle San Marco Cumhuriyeti için daha büyük bir tehlikenin yaklaşmakta olduğunu haber veriyordu.⁶⁹

VI. Napoli Konferansından Edremit Baskına, 1331-1334

Türklerin, özellikle Katalanlar ile ittifaklarına son verdikleri 1329-1330 yılları arasında Ege adalarında gerçekleştirdikleri başarılı deniz akınları, Venedik Cumhuriyetini 1325 yılından beri Türklere karşı kurmayı tasarladığı ittifak çabalarını bir an önce sonuçlandırmaya sevk etmişti. Bu doğrultuda harekete geçen Venedik Senatosu, birkaç aşama ve adımdan oluşan bir strateji uygulamayı uygun görmüştü. Bu stratejiye göre, öncelikle Cumhuriyetin

⁶⁸ Kunstmann, *Studien*, II. Mektup s. 778.

⁶⁹ Kunstmann, *Studien*, II. Mektup s. 778.

Marino Sanudo Torsello'nun Mektuplarında Türk Karşıtı İttifak Söylemleri (1311-1334) ve Haçlı Donanma İttifakının Edremit Baskını (1334)

Ege'deki kolonileri ve çıkarları için en büyük tehdit olarak görülen Aydınogulları Beyliği, istihbarat ve asker yardımı aldığı dostları ve müttefiklerinden koparılarak yalnızlaştırılacak ve akabinde zayıf düşen Beyliğe karşı bölgenin yerel güçleri ve Batılı kuvvetlerin katılımıyla büyük bir ittifak donanması vücuda getirilerek, Beyliğin kalbi olan İzmir'e saldırı gerçekleştirilecekti.

Bu strateji doğrultusunda harekete geçen Venedik, Aydınogulları Beyliği'nin kısa süre önce ittifaka son verdiği Atina Katalanları ile 5 Nisan 1331 tarihinde bir anlaşma yaparak, stratejisinin ilk adımını hayata geçirmeyi ve böylece Türkleri, müttefikleri Katalanlardan aldıkları istihbarat desteğinden mahrum etmeyi amaçlamıştı. Nitekim söz konusu anlaşmada Katalanlar, Türklerle bütün münasebetlerini kesmeye zorlanmalarından başka Türklerin Eğriboz'a ve Venedik'e tâbi diğer adalara ve yerlere zarar vermeye hazırladıklarını haber alır almaz bu bilgiyi süratle ve tamamıyla doğru olarak Eğriboz kaptanı ve balyosuna iletmeye ve Türklerin bu teşebbüslerine engel olmak için adanın Venedikli balyosu ile birlikte adayı Türklere karşı savunmaya mecbur kılınmışlardı.⁷⁰

Böylece Aydınogulları Beyliğine bölgede istihbarat desteği sağlayan Katalanları saf dışı bırakan Venedik, bundan bir hafta sonra 13 Nisan 1331'de Kandiye Dükü Marino Morosini aracılığıyla Menteşeoğlu Orhan Bey ile bir dostluk ve ticaret antlaşması yaparak, Aydınogulları'nın, adalara yaptıkları akınlarda diğer beyliklerden sağladıkları asker takviyesinin de önüne geçmeyi planlamıştı. Nitekim Meneteşeoğulları Beyliği, daha çok ticarete yönelik hükümlerin yer aldığı söz konusu anlaşmanın 12. maddesinde, özellikle Aydın Türklerinin saldırılarına maruz kalan Karpathos (Kerpe / Scarpanto), Kythera (Çuha / Cytherici / Cerigo) Santorini (Santoron / Sancta Herini), Kea (Mürted / Cie / Ceus) ve Serifos (Koyunluca / Serfenarum) adaları ile barış içinde yaşamayı kabul etmişti.⁷¹ Bu da söz konusu adalara gerçekleştirilen Türk akınlarna Menteşeoğulları'nın asker gönderemeyeceği anlamına geliyordu.

Atina Katalanları ve Menteşeoğulları ile yaptığı bu iki anlaşmayla Aydınogulları'nı istihbarat ve asker desteğinden yoksun kılarak, stratejisinin ilk aşamasını başarıyla tamamlayan Venedik, hemen akabinde stratejisinin ikinci aşaması olan Türklere karşı bölgenin yerel güçleri ve Hıristiyan Avrupa'nın

⁷⁰ Thomas, *Diplomatarium*, c. I, s. 216 no. 108.

⁷¹ Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 188 (1331M, m. 12).

Latin kuvvetlerin katılımıyla büyük bir ittifak donanması oluşturulması işine koyulmuştu. Bunun için ilk olarak Papa XXII. Ioannes ile temasa geçen Venedik, ardından 11 Mayıs 1332 tarihinde Fransa Kralı VI. Philippe'e bir elçilik heyeti göndermiş ancak Türklere karşı mücadelede umduğu yardımı elde edememişti. Kralın 18 Kasım 1331 tarihinde Doj Francesco Dandolo (1328-1339)'ya gönderdiği ve Haçlı Seferi tasarısından bahsederek, Dojun değerli tavsiye ve yardımlarının istenildiği mektuba⁷² cevaben yazıldığı anlaşılan ve elçilik heyeti ile Krala ulaştırılan 11 Mayıs 1332 tarihli bu mektupta Doj Francesco Dandolo, Haçlı Seferine girişmeden önce, Türklere karşı savaş yürütmekle işe başlamak gerektiğini asla unutmaması konusunda Kralı uyarıyordu.⁷³

San Marco Cumhuriyeti'nin Türklere karşı donanma ittifakı tesis etme girişimlerinin bunlarla sınırlı kalmadığı görülmektedir. Nitekim başta Papa ve Fransa Kralı olmak üzere bölgenin ve Avrupa'nın diğer önde gelen güçleriyle elçilik teatisi ve resmî yazışmalardan çok daha önce propaganda faaliyetlerine başlayan Venedik için, bu konuda Marino Sanudo tam biçilmiş kaftan idi. Venedik elçilik heyetinin Fransa Kralı VI. Philippe'i ziyaretinden bir ay kadar önce, 4 Nisan 1332 tarihinde, Fransa Kralı'na hitaben yazdığı mektubunda, kendisini adeta Venedik elçilerinin yerine koyan Sanudo, Kral'a, ünlü eseri *Liber Secretorum*'da Kutsal Toprakların ele geçirilmesini amaçlayan Haçlı Seferi projesinden bahsettikten sonra konuyu Venedik için asıl meseleyi teşkil eden Türklere getiriyor ve ittifak donanmasının Eğriboz ve bölgedeki Venedik'in diğer kolonileri için büyük bir tehdit unsuru olan Türkleri de hedef alması gerektiğini belirtiyordu.⁷⁴

Sanudo, söz konusu mektubunda, Türklerin bir önceki yıl, geçmişte konsillerin toplandığı İznik kentini ele geçirdiklerini, üç tarafı denizlerle çevrili olan ve *Liber Secretorum* ile birlikte sunduğu Akdeniz haritasına bakılacak olursa İspanya'dan daha büyük olduğu görülecek olan Küçük Asya'yı tamamen fethettiklerini, ancak bununla yetinmeyip, içlerinde 300'den fazla Hıristiyanın da bulunduğu 70 gemilik bir donanma ile denize açıldıklarını, yaptıkları akınlarda Yunan ve Latin halklarından oluşan 25.000 esir aldıklarını, şayet

⁷² Thomas, *Diplomatarium*, c. I, s. 219-220 no. 109.

⁷³ Thomas, *Diplomatarium*, c. I, s. 220-222 no. 110; Riccardo Predelli (ed.), *I Libri Commemorativi della Repubblica di Venezia, Regesti, Tomo 2, Libri 3-4*, Monumenti Storici R. Deputazione Veneta di Storia Patria, Venezia 1878, s. 43 no. 252; Cessi, – Sambin, *Le Deliberazioni*, vol. I, s. 467 no. 326, 327.

⁷⁴ Kunstmann, *Studien*, V. Mektup s. 796; Ronciere – Dorez, "Lettres", s. 22.

Tanrı'nın, Venedik Doju'nun ve Fransa Kralı'nın yardım etmemesi durumunda Türklerin bütün Romania adalarını işgal edeceklerini ve Adriyatik Denizi'ne de ulaşarak, karaları ve denizleri tamamen ele geçireceklerini yazıyordu.⁷⁵ Mektubunda, bir önceki yıl Napoli'ye gerçekleştirdiği ziyaretten de bahseden Sanudo, Kudüs ve Sicilya Kralı unvanıyla andığı ancak fiiliyatta Napoli Kralı olan Roberto'nun, içlerinde Hospitalier Şövalyelerinin Sahib-i Âzamı Helion de Villeneuve, kardeşi Gravina Kontu ve aynı zamanda Mora Prensi olan Giovanni ve bir diğer kardeşi Taranto Prensi I. Filippo'nun da bulunduğu Türklere karşı mücadelede uzman kişilerden oluşan bir konferans düzenlediğini, Türklerle ilgili yeni haberlerin değerlendirildiği bu konferansa kendisinin de katıldığını ve sayıları her geçen gün artan Türklerin, 120 gemilik bir filo ile denizlere açılarak, Eğriboz'u ve Romania'nın diğer adalarını ele geçirmeyi planladıklarını kaydediyordu.⁷⁶

Türk tehdidine karşı bir taraftan Avrupa'da müttefik arayışına giren Venedik, diğer taraftan da bölgede yaşanan gelişmeler hususunda birinci ağızdan ve doğru bilgiler edinmeye ve hareket tarzını da bölgeden alınan rapor ve tavsiyelere göre şekillendirmeye çalışıyordu. Bu doğrultuda Senato tarafından görevlendirilen üç kişilik uzman ekip, Eğriboz'daki son durum ve Türklere karşı ne şekilde hareket edilmesi gerektiği hususunda bir rapor hazırlayarak, Haziran 1332'de Senato'ya sunmuşlardı. Raporunda, Atina Katalanları ile anlaşmanın korunması, Eğriboz Adası'na askerî yardım gönderilmesi, Türklerle anlaşma yolunun aranması, şayet başarılı olunamazsa Naksos Dükü I. Niccolo Sanudo, Tenos ve Mykonos adalarının Hâkimi II. Bartolomeo Ghisi ve Hospitalier Şövalyelerinin Türklere karşı savunma birliğine dâhil edilmeye çalışılması ve Girit hükûmetinin Hospitalier Şövalyeleri ile görüşmeye yetkilendirilmesi tavsiye ediliyordu.⁷⁷ Son öneri hariç diğerleri Senato tarafından kabul görmüş ve Eğriboz balyosu ile Kandiye Dükü'nün Türklere karşı Birlik hazırlıklarını sonuçlandırmasına karar verilmişti.

⁷⁵ Kunstmann, *Studien*, V. Mektup s. 797-798.

⁷⁶ Kunstmann, *Studien*, V. Mektup s. 798.

⁷⁷ Freddy Thiriet, *Régestes des Délibérations du Sénat de Venise Concernant la Romanie, I (1329-1399)*, Ecole Pratique des Hautes Etudes – Sorbonne, VI Section, Paris 1958, s. 25-26 no. 15; Roberto Cessi, – M. Brunetti, *Le Deliberazioni del Consiglio dei Rogati (Senato). Serie Mixtorum, Volume II, Libri XV-XVI [1332-1333]*, Deputazione di Storia Patria per le Venezia, Venezia 1961, s. 39-40 no. 127.

Tüm bu görüşmelere, raporlara, elçilik teatilerine, Sanudo'nun uyarı mektupları ve Napoli Kralı Roberto'nun düzenlediği konferansa rağmen Türk karşıtı ittifakın tesisinde yaşanan gecikmeden yararlanan Türkler, 1332 Mart'ında, ittifakta yer almasına kesin gözüyle bakılan Naksos Dükü I. Niccolo Sanudo'ya son darbeyi vurmuşlar ve yapılan bir anlaşma ile Dukalık, Türklere haraçgüzar olmayı kabul etmişti.⁷⁸ Şayet önlem alınmadığı takdirde Naksos'un ardından Eğriboz'un da Türklere haraçgüzar olacağını anlaşılması, Türk karşıtı ittifakın tesis edilmesi için Venedik'in elini çabuk tutmasını gerektiriyordu. Artık zaman kaybına tahammülü kalmayan Venedik Senatosu, deneyimli diplomat Petrus de Canali'yi özel elçi sıfatıyla Bizans İmparatoru III. Andronikos ve Hospitalier Şövalyeleriyle görüşmeler yapması için İstanbul'a ve Rodos'a göndermiş, müzakerelerin neticesinde de 6 Eylül 1332'de Venedik, Bizans ve Rodos Şövalyeleri arasında üçlü bir antlaşma imzalanmıştı. Süresi beş yıl olarak planlanan bu antlaşmaya göre, onunu Bizans'ın, altısını Venedik'in ve dördünü de Hospitalier Şövalyeleri'nin donatacağı toplam yirmi kadırgalık bir donanmanın teşkil edilmesine ve bu ittifak donanmasının da 15 Nisan 1333'de Eğriboz'da toplanmasına karar verilmişti.⁷⁹

Venedik'in tüm bu çabalarına rağmen 1333 yılı içerisinde önce Eğriboz'un ardından da Bodonitza ve Monemvasia'nın Latin hâkimlerinin Türklere haraçgüzar olmasının önüne geçilememişti.⁸⁰ Bunun üzerine 6 Eylül 1332 tarihinde Hospitalier Şövalyeleri ve Bizans İmparatorluğu ile kurduğu ittifakı daha da genişletmek üzere harekete geçen Venedik, söz konusu ittifaka destek vermeleri için Papa ve Fransa Kralı'na mektuplar ve elçiler göndererek, diplomatik çabalarını iyiden iyiye arttırmıştı. Nitekim Venedik Doju Francesco Dandulo 1333 yılı içinde, Doğu'daki Hristiyanların durumu, Türklere ne şekilde ve ne kadar kuvvetle karşı konulması gerektiği gibi hususlarda Fransa Kralı ve

⁷⁸ Söz konusu antlaşmadan Venedik Senatosu'nun bir kararında bahsedilmektedir. Bkz. Thiriet, *Régestes*, s. 24-25 no. 11. Ayrıca Süleyman Çelebi ile Hristiyan kuvvetler arasında yapılan 1403 tarihli antlaşmanın Naksos'un Balat ve Ayasuluğ'a ödemekte olduğu yıllık 200 duka altınından muaf olacağını ifade eden maddesi, Naksos Dükü'nün Aydın ve Menteşe Beylikleri ile bir antlaşma yaparak Türklere haraçgüzar olduğunu kanıtlamaktadır. Bkz. George Martin Thomas, *Diplomatarium Veneto-Levantinum. Sive Acta et Diplomata Res Venetas Graecas Atque Levantis Illustrantia*, a. 1351-1454, c. II, Venetiis 1880-1899, s. 292 no. 159. "Item, che quello che daua Niesin et Alto luogo et la Palatia, zoe ducati II. che eli non dabia dar niente". Ayrıca bkz. George T. Dennis, "1403 Tarihli Bizans-Türk Antlaşması", Çev. Melek Delilbaşı, *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt 29, sayı I, (1978), s. 160-161.

⁷⁹ Thomas, *Diplomatarium*, c. I, s. 226 no. 116; Predelli (ed.), *Commemoriali*, tomo 2, libri 3, s. 43 no. 264.

⁸⁰ Enverî, *Düstürnâme*, s. 30-32.

Papa'dan gelen mektuplara cevaben Papa'ya verilmek üzere yazdığı bir mektubunda; Doğu'daki Hristiyanların oldukça zor durumda bulduklarını, Türklere karşı bir an evvel harekete geçilmesi gerektiğini, geç kalınması durumunda artık yapacak birşeyin kalmayacağını yazıyordu. Sanudo, Venedik Doju, Fransa Kralı ve Papa'nın İstanbul'u ve Kutsal Toprakları ele geçirme ihtiraslarından asla vazgeçmeyeceklerini de çok iyi bildiği için mektubunu itina ile yazmış ve mektubunda Venedik'in daha çok ticarî kaygılarından müteşekkil şahsî menfaatlerini arka planda sunarken, Papa ve Kralın ihtiraslarını ön plana çıkaran sözcükler kullanmaya özen göstermişti. Venedik Doju mezkûr mektubunda teşebbüslerinin başarıyla sonuçlanması durumunda Romania ahalisinin güven içinde yaşayacağını, Müslümanların kuvvet ve kudretlerinin Kutsal Toprakları yeniden ele geçirmek teşebbüslerinde kendilerine artık bir engel teşkil edemeyecek bir surette tamamıyla yok edilmiş olacağını; fakat tasarılarının gerçekleşmemesi durumunda Kutsal Topraklara giden yol üzerinde Türklere ait topraklar bulunduğu ve denizasıırı sefere iştirak eden Hristiyanlar için gerekli yiyecek ve erzakın temin edilmesinde bu yerlerden geçmek zarureti mevcut olduğundan denizasıırı seferin önemli sonuçlar doğurmayacağını; zira gerekli yiyecek ve erzakın başka bir yoldan temin edilmesinin mümkün olmadığını ifade ediyordu.⁸¹ Papa XXII. Ioannes'in 11 Kasım 1333 tarihinde Fransa Kralı VI. Philippe'i Haçlı Seferi'nin lideri olarak ataması⁸², ardından Kral'ın ne şekilde hareket edilmesi gerektiğine dair Venedik'e gönderdiği 13 Kasım 1333 tarihli mektup⁸³ ve son olarak da Venedik'in ittifakın ne şekilde tesis edileceğine ilişkin Papa'nın sorularına verilen cevaplardan oluşan Kasım 1333 tarihli mektubuyla birlikte, söz konusu ittifak hemen hemen şekillenmiş oluyordu.⁸⁴

İttifakın tesisi ve hareket şekline ilişkin Papa'nın sorularına bir cevap niteliği taşıyan Venedik Senatosu'nun Kasım 1333 tarihli bu mektubu, Marino Sanudo Torsello'nun Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesini hedefleyen Haçlı Seferi projesinin, nasıl olup ta 1320'li yıllar itibarıyla Venedik için daha acil bir mesele hâline gelen Türk karşıtı ittifakın tesisine dönüştüğünü ve aynı

⁸¹ Fransa Kralı VI. Philippe'in Venedik Doju Francois Dandolo'ya gönderdiği 13 Kasım 1333 tarihli mektubun ve Venedik Doju'nun Papa XXII. Ioannes'in mektubuna verdiği cevabın metni için bkz. Thomas, *Diplomatarium*, c. I, s. 240 no. 123, 241-242 no. 124.

⁸² Thomas, *Diplomatarium*, c. I, s. 239 no. 122.

⁸³ Thomas, *Diplomatarium*, c. I, s. 240 no. 123.

⁸⁴ Thomas, *Diplomatarium*, c. I, s. 241-242 no. 124.

zamanda Türk tehdidinin Batılı güçler nezdinde ve kamuoyunda Venedik'in bir propaganda aracı olarak işleyişini göstermesi açısından son derece önemlidir. Nitekim mektupta yer alan aşağıdaki ifadeler, adeta Marino Sanudo'nun kaleminden çıkmış gibidir:

“Evvela, Türklerin teşebbüslerine ne şekilde karşı konulabileceğine, cüretlerini yok etmek için gerekecek atlar ve diğer şeyler hakkında bilgi edinme hususundaki Papa hazretlerinin taleplerinin ilk maddesine karşılık olarak;

Senyör Doj ve Venedik Komünü cevaben bildirirler ki: Bu alçak düşmanların Hıristiyanlara feci bir şekilde eziyet ve sıkıntı verdiklerine ve durmadan onlara en kötü muamelelerde bulduklarına şüphe yoktur. Bununla beraber şu sağlam ümide sahip olmalıyız ki Papalık makamı onlar aleyhine bizlere teveccüh ve yardımlarını bahşederse Tanrı esirgeyen bakışlarını tekrar mazlum kullarına yöneltecek ve onları kendilerine reva görülen bunca zulümden kurtaracaktır. Bu hainler, istedikleri kadar büyük bir kuvvet ve kudrete sahip olsunlar, Türklerin ellerinde bulunan topraklar birçok bölgelere dağılmış bir hâlde bulunup, her biri ötekilere bakarak tecrit olunmuş ve birbirlerine hemen yardım yetiştiremeyecek bir durumdadırlar. Buna karşılık yukarıda adları geçen kişilerin, her birinde en az yüz yirmi kürekçi, atları ve gerekli silahlarıyla yirmi şövalyenin bineceği elli ‘huissier’ [bir çeşit kargo gemisi] ve her birine iki yüz şövalyenin bineceği kırk kadirga donatmalarıyla Türklerin saldırı ve şiddetini önlemek için yeterli kuvvetlere sahip olunacaktır. Bu şövalyeler, huissierler ve kadirgalar sayesinde mezkûr kâfirlerin Hıristiyanlara karşı nefret barındıran teşebbüslerini icra için kullandıkları bütün gemilerinin yakılabileceği ümit edilebilir. Ellerindeki toprakları zapt edip oralarda tahribatta bulunarak Türklere daha başka zararlar da verilebilir. Bu vasıtalarla ve daha başkalarıyla düşmanlar bozguna uğratılabilir. Bu tasarının gerçekleştirilmesiyle Romania'nın Hıristiyan ahalisi güven içinde yaşayacak ve Müslümanların kuvvet ve kudretleri Kutsal Toprağı yeniden ele geçirmek için teşebbüse girişen sadık tebaamıza artık bir engel teşkil edemeyecek bir surette hemen hemen tamamıyla yok edilecektir. Fakat bu tasarılar gerçekleştirilemediği takdirde, güzergâhta Türklere ait topraklar bulunduğundan ve denizaşırı sefere iştirak eden Hıristiyanlara gerekli yiyecek ve ihtiyaç maddelerini nakletmek ve ulaştırmak için bu yerlerden geçmek zorunda olduğundan, bu teşebbüs ve denizaşırı seferin önemli sonuçları olmayacaktır. Zira bu yiyeceklerle gerekli bu ihtiyaç maddelerini başka bir yoldan onlara ulaştırmak imkânı da yoktur. Bütün bunlar gerekmektedir. Zira

bu hainlerin kudreti gün geçtikçe artmaktadır. Daha erken davranılmış olsaydı daha az bir kuvvetle başarı elde edilebilirdi; fakat harekete geçmek hususunda ne kadar gecikilirse mezkûr düşmanlarımızın kudreti o derece ve oranda artacaktır. Bundan dolayı Doj hazretleri ve Venedik Komünü harekâtın iyi sonuçlar verebilmesi için yaz başında başlanmasını istemektedirler."⁸⁵

Venedik, bir yandan ittifakı olabildiğince geniş tutmaya çalışırken, bir yandan da Türklere karşı savaşlarda son derece tecrübeli olan Rodos Şövalyelerinden, Türk meselesinde izlenecek strateji konusunda faydalanmaya çalışıyordu. Nitekim Sanudo'nun da ifade ettiği üzere Rodos Şövalyeleri, bir yandan Türklerle mücadele konusunda son derece bilgili ve deneyimli, diğer yandan da Türkler arasında ihtilaf çıkarma konusunda ziyadesiyle uzman kişilerdi.⁸⁶ Rodos Şövalyelerinin Sahib-i Âzamı Helion de Villeneuve Venedik'e, Aydınoğulları'na karşı Mentешеoğu Orhan ile bir anlaşma yapılması tavsiyesinde bulunurken, donanma ittifakının Venedikli kaptanı Marino Morosini ise, 2 Aralık 1333'te Senato'ya gönderdiği bir mektupta, Germiyanoğulları Beyliği (*Carmagnano*) ile de anlaşma yapılabileceğini yazıyordu.⁸⁷ Venedik'in bu tavsiyeleri ne şekilde değerlendirdiği ya da Aydınoğulları Beyliği'ne karşı diğer Türk beylikleriyle işbirliği yapıp yapmadığı tam olarak bilinmemektedir ancak Senato, 1333 yılı Aralık ayı başlarında Rodos'a gönderdiği bir elçi vasıtasıyla, Tarikatın Sahib-i Âzamına, Venedik'in böyle bir ittifak kurulmasında hiçbir sakınca görmediği mesajını iletmişti.⁸⁸

Papa XXII. Ioannes'in 8 Mart 1334 tarihinde Venedik Doju Francesco Dandolo'ya hitaben yazdığı cevabi mektubunda belirtilen şartlar çerçevesinde Türk karşıtı donanma ittifakının resmen ilan edilmesiyle Venedik, 1325 yılından itibaren önce yerel güçlerin katılacağı ardından Türk tehdidinin tehlikeli

⁸⁵ Thomas, *Diplomatarium*, c. I, s. 241 no. 124.

⁸⁶ Marino Sanudo Torsello, *Istoria*, s. 167.

⁸⁷ Thiriet, *Régestes*, s. 31 no. 39. Gerçekte Venedik'in böyle bir teşebbüste bulunma ihtimali oldukça kuvvetlidir. Nitekim Ioannes Kantakuzenos, eserinin bir bölümünde, 1341'de İmparator III. Andronikos'un ölümünden hemen sonra Saruhanoğullarına karşı Kütahya Emiri yani Germiyanoğulları ile bir ittifak antlaşması yaptığını; buna göre Bizans'ın deniz gücünün, Bizans hâkimiyetindeki Foça'yı tehdit eden Saruhanoğlu donanmasının genellikle demirlediği beyliğin ırmaklarındaki mühimmat deposunu bulup, karadan gelecek olan Germiyanoğulları'nın piyade ve süvarilerinin yardımıyla imha etmesinin planlandığını kaydetmektedir. Bkz. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 28-29.

⁸⁸ Thiriet, *Régestes*, s. 31 no. 39.

boyutlara ulaşmasıyla Batı'nın büyük güçlerinin de dâhil olacağı bir Türk karşıtı ittifakı tesis etme çabalarında başarıya ulaşmış oluyordu.⁸⁹ Varılan anlaşmaya göre, Girit'in eski Dükü Marino Morosini Venedik kadırgalarının komutanlığına, Pietro Zeno da İttifak donanmasının kaptanlığına atanacak, Venedik ile Rodos Şövalyeleri onar, Papalık ve Fransa Krallığı birlikte olmak üzere sekiz ve Bizans İmparatoru ile Kıbrıs Krallığı da altışardan toplam kırk kadırgadan oluşan bir İttifak donanması oluşturulacak ve donanma Mayıs 1334'te Eğriboz'da toplanacaktı.⁹⁰

Kâğıt üzerinde geniş katılımlı bir ittifak donanmasının teşkili öngörülmesine rağmen, Türklere karşı oluşturulan bu ittifak, bazı sebeplerden dolayı, Venedik'in istediği türden bir işbirliği olma özelliği taşıymıyordu. Birincisi, Bizans İmparatoru III. Andronikos, böyle bir ittifaka gönüllü olarak iştirak etmiş olmayıp zorla dâhil edilmişti. Nitekim Nikephoros Gregoras, bu ittifak ile ilgili olarak: “*Onlar (Latinler) bir nakarat gibi şu ihtarı tekrarlıyorlardı: Müşterek düşmana karşı bizimle birleşmezseniz hiç şüphe etmeyiniz ki sizlerle tıpkı düşmanlarımız gibi harp edeceğiz*” diye yazıyordu.⁹¹ İmparator III. Andronikos'un antlaşmada söz verdiği altı kadırganın, Türklere karşı harekete geçen donanmada yer almayışının en önemli sebebi, büyük olasılıkla, bu dönemde Bizans İmparatorluk hazinesinin böyle bir donanmayı inşa edecek güce sahip olmayışındaydı.⁹² İkinci, zaman darlığı bahane gösterilerek söz konusu ittifakın kadırgaları sadece beş aylık bir müddet için bir araya getirilmişti.⁹³ Sebeplerden bir diğeri belki de en güçlüsü ise müttefiklerin arasındaki bağların yeteri kadar güçlü olmayışındaydı. Zira ittifakın üyeleri aslında

⁸⁹ Thomas, *Diplomatarium*, c. I, s. 244-246 no. 126; Freddy Thiriet, *La Romanie Vénitienne au Moyen Age. Le développement et l'exploitation du domaine colonial vénitien (XIIe – XVe siècles)*, De Boccard, Paris 1975, s. 166 no. 6.

⁹⁰ Thomas, *Diplomatarium*, c. I, s. 244-245 no. 126; Predelli (ed.), *Commemoriali*, tomo 2, libri 3, s. 54 no. 321; *Cronaca a Latina. Cronaca Veneziana del 1343*, a cura di Caterina Negri di Montenegro, Perugia 2004, s. 151; Andreae Danduli, *Ducis Venetiarum Chronica Brevis, aa. 46-1342 d. C.*, a cura di Ester Pastorello, *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XII, Bölüm: I, ed. L. A. Muratori, Bologna 1938, s. 372.

⁹¹ Thomas, *Diplomatarium*, c. I, s. 246 no. 126.

⁹² Floransalı kronik Giovanni Villani'nin, Papa, Fransa Kralı ve Venedik'in öncülüğünde kurulan İttifak Donanmasının kadırgalarının sayısını 32 olarak vermesi, Bizans İmparatorluğu'nun son anda İttifak'tan çekildiğini veya yapılan bütün görüşmelere rağmen İttifak'a hiçbir zaman dâhil olmadığını göstermektedir. Bkz. Giovanni Villani, *Nuova Cronica*, Ed. Giuseppe Porta, Parma 199, s. 539.

⁹³ Thomas, *Diplomatarium*, c. I, s. 246 no. 126: “*Quod pro hoc anno habeantur quadraginta galee pro quinque mensibus ...*”

meselenin daha çok Venedik'in davası olduğunun farkındaydılar ve bundan dolayı da öyle üstün bir gayret gösterme niyetinde değillerdi. Nitekim ittifakın teşekkülünde kilit rol oynayan Papa XXII. Ioannes bile, Türklere karşı ittifak antlaşması hakkında Venedik'e verdiği 8 Mart 1334 tarihli cevapta içten içe sanki “kadırgaların başına bir iş gelse de yükümlülüklerimden kurtulsam” der gibiydi. Zira Papa, söz konusu mektubunun satır aralarında, sürekli mezkûr kadırgaların bir kazaya uğrayıp söz konusu zaman zarfında vazifelerini yerine getirememeleri durumunda hiçbir sorumluluk kabul etmeyeceğinden ve onların yerine kadırgalar sağlanması hususunda kesinlikle kendisini mecbur addetmediğinden bahsediyor ve Fransa Kralı, Rodos Şövalyeleri ile Venediklilerin kendi yardımlarını temin hususunda fiilen mutâbık kalmadıkları takdirde mezkûr yardımını yapmak niyetinde olmadığını dile getiriyordu.⁹⁴

Bütün bu olumsuzluklara rağmen Mayıs ayına gelindiğinde kararlaştırılan zamanda Eğriboz'da toplanan kırk kadırgalık müttefik donanması Türklere karşı harekete geçmişti. Donanmanın, Ege'deki Türk tehdidini ortadan kaldırması için önünde yapması gereken pek çok iş vardı. Ege'de karşılaştığı Türk gemilerini bir bir ortadan kaldıran veya ele geçiren Haçlı donanması, Eylül 1334'te Karesi Beyliği'nin limanlarından olan Edremit Körfezi'ne gelmişti. 17 Eylül'de Edremit Körfezi'nde büyük bir savaş cereyan etmiş ve iki yüz elli küçük gemiden oluşan Karesioğlu Yahşi Han'ın donanması, Haçlı donanması tarafından imha edilmişti. Hatta savaşta Yahşi Han'ın damadı da hayatını kaybetmişti.⁹⁵

Sanudo'nun Bourbon Dükü I. Louis'e hitaben yazdığı 22 Ekim 1334 tarihli mektubunda kaydettiği üzere, bundan tam 25 yıl önce Kos (İstanköy / Coo) Adası'nda Hospitalier Şövalyeleri, Naksos Dükü Guglielmo ve bazı Cenovalı kuvvetlerin direnişiyle başlayan Türklerle mücadele dönemi, İttifak

⁹⁴ Thomas, *Diplomatarium*, c. I, s. 244-245 no. 126; Predelli (ed.), *Commemoriali*, tomo 2, libri 3, s. 54 no. 321.

⁹⁵ Lemerle, *L'Emirat D'Aydın*, s. 96-97 ; Mükrimin Halil Yınanç, *Düstürnâme-i Enverî Medhal*, İstanbul 1929, s. 32-34; Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 32-33; Halil İnalçık, “The Rise of the Turcoman Maritime Principalities in Anatolia, Byzantium and Crusades”, *Byzantine Forschungen*, v. 9, (1985), s. 192; Anthony Luttrell, “The Hospitallers of Rhodes Confront the Turks: 1306-1421”, *Christians, Jews and Other Worlds: Patterns of Conflict and Accommodation*, Ed. P. F. Gallagher, University Press of Amerika, Lanham 1988, s. 89; Michael Carr, “The Hospitallers of Rhodes and Their Alliances Against the Turks, 1306-1348”, *Islands and Military Orders c. 1291 – c. 1798*, eds. Emmanuel Buttigieg – Simon Philipsss, London 2013, s. 172.

donanmasının, Edremit Körfezi'nde Karesioğulları donanması ile çarpıştığı Eylül 1334'te zirveye çıkmıştı. Sanudo'nun bahsettiği bu karşılaşma, Mayıs'ta Eğriboz'da toplanılmasına karar verilen İttifak donanmasının sürpriz bir biçimde İzmir yerine 250 gemilik Karesi donanmasının demirlediği ve büyük bir harekâta hazırlandığı Edremit Körfezi'ne doğru yelken açtığı ve ani bir baskınla Karesi donanmasını imha ettiği Türk karşıtı mücadele döneminin son halkası idi. Sanudo söz konusu 22 Ekim 1334 tarihli mektubunda, *Jarsi Turchus* [Karesi Beyi Yahşi Han]'un müsellağ 200 gemiden oluşan kuvvetiyle Edremit limanında yelken açmaya hazır bir biçimde beklediğini ancak amacını kimsenin bilmediğini, bu sırada İttifak donanmasının kaptanı Pietro Zeno'nun da kadırgalarıyla birlikte Eğriboz limanında erzak ve diğer ihtiyaçlarını tedarik etmekte olduğunu ve bu esnada kendisine, çoğu Fransa Kralı'na ait olan Papalık kadırgaları ve Hospitalier kadırgalarıyla birlikte Kıbrıs Krallığı'nın dört kadırgasının da katıldığını ifade ediyordu.⁹⁶

Sanudo'ya göre, İttifak donanması harekete geçerek önce Türklerle işbirliği yapan günahkâr Hıristiyanları cezalandırmıştı. Fakat Türklerin limandan ayrılmayıp, İttifak donanmasının dağılmasını bekledikten sonra harekete geçerek, daha önce Doğu Romania topraklarını ele geçirdikleri gibi Batı Romania topraklarını da ele geçirmelerinden endişe duyan Sanudo'nun asıl korkusu, “*amaçlarının kuzeydeki Tatarlarla [Altın Orda Devleti] birleşmek olduğu anlaşılan Türklerin*” (*sociando se cum Tartaris septentrionalibus, ut effective in voluntate ostendunt*), bu sayede bütün Hıristiyan dünyası için büyük bir tehlike arz edecek olmalarıydı.⁹⁷

Mektubunda, İttifak donanmasının Eğriboz'dan yelken açarak Edremit Körfezi'nde harekâta hazır bir vaziyette bekleyen Karesioğulları donanmasına doğru ilerleyişinden bahseden Sanudo'nun, Eylül 1334'te Türklere karşı Edremit Körfezi'nde elde edilen başarıdan bihaber gözükmesi, ömrünü Türk meselesinin halline adayan bir eylem adamı için son derece ilginç bir durumdur. İttifak donanmasının başarısından geç haberdar olduğu anlaşılan Sanudo, 22 Ekim 1334'ten kısa bir süre sonra Kıbrıs Kralı IV. Hugues (1324-1359)'ya yazdığı bir mektubunda, taraflar arasındaki ilk çarpışmanın 8 Eylül'de, ikincinin 11 Eylül'de vuku bulduğunu ve İttifak donanmasının kesin başarısının ise 14 Eylül'de gerçekleştiğini kaydediyordu.⁹⁸ Sanudo'ya göre, Edremit Körfezi'nde

⁹⁶ Kunstmann, *Studien*, VII. Mektup s. 811-812.

⁹⁷ Kunstmann, *Studien*, VII. Mektup s. 812.

⁹⁸ Ronciere – Dorez, “Letters”, III. Mektup s. 35.

Türk donanmasına karşı elde edilen bu başarı, Batı'da her ne kadar büyük bir zafer olarak algılsa da, bunu kesin ve nihai bir başarı olarak değil uzun bir mücadelenin başlangıcı olarak görmek gerekiyordu. Zira 25 yıldır devam eden bu mücadelede gelinen noktada sayıları onbinlerle ifade edilen Hıristiyan hayatını kaybederken, Türklerin can kaybı sadece 10 bin ile sınırlı kalmıştı.⁹⁹

Edremit'ten sonra kıyı boyunca güneye doğru ilerleyen Haçlı donanmasının bir sonraki hedefi, İzmir'den hareketle Girit, Koron, Modon ve Eğriboz Adaları ile Yunanistan'a akınlar düzenleyen böylece Ege Denizi'nin korkulu rüyası hâline gelen Umur Bey'in İzmir'deki donanma ve tersanesiydi. Haçlı donanması İzmir Körfezi'nde liman kesimine saldırılarda bulduysa da limanı ele geçirememiş ve geri çekilmek zorunda kalmıştı.¹⁰⁰

1334 yılından sonra az sayıda mektup yazan Sanudo, bu mektuplarında da Türklerden neredeyse hiç bahsetmemektedir. Ancak bu durumu, Sanudo'nun Türkleri artık önemli bir mesele olarak görmediği şeklinde değerlendirmemek gerekir. Zira artık 65 yaşlarında olan Sanudo'nun 1334 yılından 1337 yılına kadar yazdığı beş mektubu incelendiğinde, onun, ilk uğraşısı olan Kutsal Toprakların ele geçirilmesi için Haçlı Seferi projesine yeniden ağırlık vermeye başladığı görülmektedir.

VII. Sonuç

Elde edilen kısmi başarılarla rağmen, Türklere karşı oluşturulan 1334 tarihli bu ittifak, Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesini amaçlayan Haçlı Seferleri projelerindeki strateji bakımından karmaşık ve ekonomik bakımdan da son derece külfetli planlardan, Venedik'in öncülüğünü yaptığı Ege'deki Latin kuvvetlerinin kendi aralarında organize ettikleri seferlere yönelişin en iyi örneğini teşkil etmektedir.¹⁰¹ Bununla birlikte, Haçlı donanmasının bu başarısı, Türklerin denizlerdeki faaliyetlerine ancak kısa bir süreliğine engel olabilmıştır. Haçlı donanmasının Edremit'te elde ettiği bu başarı, Hıristiyanlar ve özellikle Bizanslılar arasında büyük bir heyecan yaratmış fakat İtalyan kroniği Georgii

⁹⁹ Kunstmann, *Studien*, VII. Mektup s. 810-811.

¹⁰⁰ Enverî, *Düstûrnâme*, s. 35: “*Gelmiş İzmir'e otuz kadirğa er/cümle yarağlı urundulu nefer; Onu tekfurun onu idi Rodos'un/on kadirğa dahi anda Kıbrız'ın; Geldi kafir kılmağa İzmir'e cenk/başdan ayağa demir bihad Frenk; Her ne yerden çıkmağ isterse Frenk/Türk ok atub döndürür kılardı cenk; Cehd idüb çıkmağa çare olmadı/cümle kafir anda çıkmağa fırsat bulmadı; Kaldı biçare dönüb kaçdı Frenk/geldi Paşa gördi savulmuşdı cenk.*”

¹⁰¹ Housley, *The Avignon Papacy*, s. 25.

Delphini'nin de kaydettiği üzere Papa XXII. Ioannes'in aynı yılın Aralık ayında ölümüyle Haçlı donanması da bir süre sonra dağılıp, bölgeyi terk etmek zorunda kalınca, Türkler yeniden Hıristiyanlar üzerine akınlarda bulunmaya başlamışlar ve böylece Haçlı donanmasının Edremit'te elde ettiği başarının hiç bir önemi kalmamıştır.¹⁰²

24 Eylül 1321 tarihinde Papa XXII. Ioannes'i ziyaretinden ve Avignon'daki 14 aylık ikâmetinden sonra Venedik'e dönen ve 1323 yılından başlayıp 1337 yılına kadar sürecek olan yoğun bir yazışma trafiğine giren Sanudo'nun, bu makalede detaylı bir biçimde incelenen mektupları bize göstermektedir ki söz konusu dönemde Venedik Cumhuriyetinin Romania ya da Doğu politikasının temel unsurunu, Türk-Katalan işbirliğinin bölgede yol açtığı sorunlar ve Türklerin Latin çıkarlarını hedef alan ilerleyişi karşısında alınması gereken önlemler teşkil etmiştir.

¹⁰² Andreae Danduli, *Ducis Venetiarum*, s. 372; Kunstmann, *Studien*, VII. Mektup s. 812; Thomas, *Diplomatarium* c. I, s. 246-247: “*In tempo del ditto Doxe (Francescho Dandolo) per honor de la santa fede christiana el comun di Venetia fece union cum el Papa Zuane XXII. et cum le re di Franza et cum lo imperator de Constantinopoli et cum el gran maistro de hospedal da Rhodi contra i Turchi et feceno una grandissima hoste de gallie et de altri fusti pizoli. Capitanio de quelle el nobil homo missier Piero Zen, el qual se parti de Venetia et ando per la parte de la Turchia et cum la ditta armada fece gran sigurtade ali Christiani et ale terre per fina che duro la ditta union fo facta gran destruction de Turchi et per la morte del ditto papa fini la union, et partida la ditta armada Turchi feceno grandissimo danno ali Christiani.*” = [Bu aynı Doj (Francescho Dandolo) zamanında, kutsal Hıristiyanlığın şerefi ve itibârı için Venedik Komünü Papa XXII. Ioannes (Zuane), Fransa Kralı, Bizans İmparatoru ve Rodos Şövalyelerinin Sahib-i Âzamı ile Türklere karşı bir ittifak yapmış ve kadirgalarla diğer gemilerden oluşan çok büyük bir donanma meydana getirmiştir. Bu donanmanın kaptanlığına asil adam Pietro Zeno (Piero Zen) getirildi. Venedik'ten hareket eden bu kaptan bu büyük donanma ile Türkiye sahillerine gitti ve Hıristiyanlar ile onların yaşadıkları topraklara büyük bir güven sağladı. Bu ittifakin devamı süresince Türkler çok büyük zararlara uğradılar. Fakat adı geçen Papa ölünce ittifak sona erdi ve büyük donanma oradan ayrılınca Türkler, Hıristiyanlara çok büyük zararlar verdiler.”]

Marino Sanudo Torsello'nun Mektuplarında Türk Karşıtı İttifak Söylemleri (1311-1334) ve Haçlı Donanma İttifakının Edremit Baskını (1334)

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

Bongars, Jacques, *Gesta Dei Per Francos*, vol. II, Hannoviae 1611.

Bongars Jacques, *Marini Sanvto dicti Torselli, Epistolae*, içinde: *Gesta Dei Per Francos*, vol. II, Hannoviae 1611, ss. 289-316.

Cessi, Roberto – Sambin, P., *Le Deliberazioni del Consiglio dei Rogati (Senato). Serie Mixtorum, Volume I, Libri I-XIV [1293-1331]*, Deputazione di Storia Patria per le Venezia, Venezia 1960.

Cessi, Roberto, – Brunetti, M., *Le Deliberazioni del Consiglio dei Rogati (Senato). Serie Mixtorum, Volume II, Libri XV-XVI [1332-1333]*, Deputazione di Storia Patria per le Venezia, Venezia 1961.

Cronaca a Latina. Cronaca Veneziana del 1343, a cura di Caterina Negri di Montenegro, Perugia 2004.

Danduli, Andreae, *Ducis Venetiarum Chronica Brevis, aa. 46-1342 d. C.*, a cura di Ester Pastorello, *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XII, Bölüm: I, ed. L. A. Muratori, Bologna 1938.

Dölger, Franz, *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453, 4. Teil, Regesten von 1282-1341* (Corpus der Griechischen urkunden des Mittelalters und der Neueren Zeit), Munich-Berlin 1960.

Enverî, *Düstûrnâme*, neşr. Mükrimin H. Yınanç, TTE Yay., İstanbul 1928.

Kantakuzenos, Ioannes, *Ioannis Cantacuzeni Eximperatoris Historiarum libri IV*, Ed.: Ludwig Schopen - Barthold Georg Niebuhr, 3 cilt, Bonn: Impensis Ed.: Weber, 1828–32.

Marino Sanudo Torsello, *Liber Secretorum Fidelium Crucis. Super Terrae Sanctae Recuperatione et Conservatione, Gesta Dei Per Francos*, vol. II, Ed. Jacques Bongars, Hannoviae 1611, ss. 1-289 (İngilizce tercüme: *The Book of the Secrets of the Faithful of the Cross: Liber Secretorum Fidelium Crucis*, çev. Peter Lock, Farnham, Ashgate 2011).

Marino Sanudo Torsello, *Istoria del Regno di Romania*, içinde: *Chroniques gréco-romanes inédites ou peu connues publiées avec notes et tables généalogiques*, ed. Carl Hopf, Paris 1873, ss. 99-170.

Prawer, Joshua, *Liber Secretorum Fidelium Crucis*, Kudüs 1972 (Tıpkıbasım).

Predelli, Riccardo (ed.), *I Libri Commemorativi della Repubblica di Venezia, Regesti, Tomo 1, Libri 2*, Monumenti Storici R. Deputazione Veneta di Storia Patria, Venezia 1876.

Predelli, Riccardo (ed.), *I Libri Commemorativi della Repubblica di Venezia, Regesti, Tomo 2, Libri 3-4*, Monumenti Storici R. Deputazione Veneta di Storia Patria, Venezia 1878.

Ramon Muntaner, *Chronicle*, İngilizce tercüme: Lady Goodenough, Cambridge Univ. Press, Ontario 2000.

Thiriet, Freddy, *Régestes des Délibérations du Sénat de Venise Concernant la Roumanie, I (1329-1399)*, Ecole Pratique des Hautes Etudes – Sorbonne, VI Section, Paris 1958.

Thiriet, Freddy, *La Roumanie Vénitienne au Moyen Age. Le développement et l'exploitation du domaine colonial vénitien (XIIe – XVe siècles)*, De Boccard, Paris 1975.

Thomas, George Martin, *Diplomatarium Veneto-Levanticum. Sive Acta et Diplomata Res Venetas Graecas Atque Levantis Illustrantia, a. 1300-1350*, c. I, Venetiis 1880-1899.

Thomas, George Martin, *Diplomatarium Veneto-Levanticum. Sive Acta et Diplomata Res Venetas Graecas Atque Levantis Illustrantia, a. 1351-1454*, c. II, Venetiis 1880-1899.

Villani, Giovanni, *Nuova Cronica*, Ed. Giuseppe Porta, Parma 199.

İkincil Kaynaklar

Abulafia, David, *A Mediterranean Emporium. The Catalan Kingdom of Majorca*, Cambridge 2002.

Abulafia, David, *Büyük Deniz. Akdeniz'de İnsanlık Tarihi*, Çev.: Gül Çağalı Güven, İstanbul 2012.

Akın, Himmet, *Aydinoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, AÜDTCF Yay., Ankara 1968.

Atiya, Aziz S., *The Crusade in the Later Middle Ages*, London 1938.

Carr, Michael, "The Hospitallers of Rhodes and Their Alliances Against the Turks, 1306-1348", *Islands and Military Orders c. 1291 – c. 1798*, eds. Emmanuel Buttigieg – Simon Philipss, London 2013, ss. 167-176.

Cerlini, Aldo, "Nuove Lettere di Marino Sanudo il Vecchio", *Bibliopolis*, XIX, (1941), ss. 321-359.

Marino Sanudo Torsello'nun Mektuplarında Türk Karşıtı İttifak Söylemleri (1311-1334) ve Haçlı Donanma İttifakının Edremit Baskını (1334)

Cocci, Alfredo, “Le projet de blocus naval des cotes égyptiennes dans le Liber secretorum Fidelium Crucis (1321c) de Marino Sanudo il Vecchio (1270c.-1343)”, *La Méditerranée médiévale: perceptions et représentations*, ed. Gisèle Seimandi, Paris 2002, ss. 171-188.

Curzi, Gaetano, “Allegoria dell’embargo e propaganda per la crociata nelle opere di Marino Sanudo il vecchio”, *Storia dell’Arte*, 89, (1997), ss. 5-26.

Delaville Le Roulx, John, *La France en Orient au XIVe Siècle: Expéditions du Maréchal Boucicaut*, c. I, Paris 1886.

Dennis, George T., “1403 Tarihli Bizans-Türk Antlaşması”, Çev. Melek Delilbaşı, *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt 29, sayı I, (1978), ss. 153-166.

Dourou-Eliopoulou, Maria, “The catalan duchy of athens and the other latin powers in greece especially the principality of achaea (1311-1388)”, *ΕΘΑ ΚΑΙ ΕΣΤΙΠΕΙΑ* 4 (1999 – 2000), ss. 87-93.

Espada, Antonio Garcia, “La Teoria de Cruzada Post-Aconiana (1291-1134): Operaciones Sobre el Tiempo y el Espacio Tradicional”, *Medievalismo*, 21, (2011), s. 207-224.

Faucon M. Maurice, “Marino Sanudo a Avignon”, *Mélanges d’archéologie et d’histoire* T. 2, (1882), ss. 222-223.

Fotheringham, John Knight, *Marco Sanudo: Conqueror of the Archipelago*, Oxford 1915.

Frankfort, Frank, *Marino Sanudo Torsello: A Social Biography*, University of Cincinnati, 1974 (Yayımlanmamış doktora tezi).

Heyd, Wilhelm, *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, çev.: Enver Ziya Karal, TTK Yay., Ankara 200.

Housley, Norman, “The Franco-papal crusade negotiations of 1322-23”, *Papers of the British School at Rome*, 48, Rome 1980, ss. 166-185.

Housley, Norman, *The Avignon Papacy and the Crusade, 1305-1378*, Oxford 1986.

Housley, Norman, *The Later Crusades 1274-1580. From Lyons to Alcazar*, Oxford Univ. Press, London 1992.

İnalçık, Halil, “The Rise of the Turcoman Maritime Principalities in Anatolia, Byzantium and Crusades”, *Byzantine Forschungen*, v. 9, (1985), ss. 179-217.

Jacoby, David, “La «Compagnie catalane» et l’Etat catalan de Grèce quelques aspects de leur histoire”, *Journal des savants*, 1966, ss. 78-103.

Jacoby, David, “Catalans, Turcs et Vénitiens en Romanie (1305-1332): un nouveau témoignage de Marino Sanudo Torsello”, *Studi Medievali*, s. III, vol. XV/1, (1974), ss. 217-261.

Jacoby, David, *Byzantium, Latin Romania and the Mediterranean*, London 2001.

Kunstmann, Friedrich, *Studien über Marino Sanudo den Aelteren mit einem Anhang seiner ungedruckten Briefe*, München 1855.

Laiou, Angeliki E., “Marino Sanudo Torsello, Bizans ve Türkler: Türkler’e Karşı İttifâkın Perde Arkası 1332-1334”, çev. Murat Keçiç, *AÜDTCFD*, c. XXII, sayı: 34, (2003), ss. 183-205.

Lemerle, Paul, *L’Emirat D’Aydın Byzance et L’Occident*, *Bibliothèque Byzantine*, Paris 1957.

Luttrell, Anthony, “The Hospitallers of Rhodes Confront the Turks: 1306-1421”, *Christians, Jews and Other Worlds: Patterns of Conflict and Accomodation*, Ed. P. F. Gallagher, University Press of Amerika, Lanham 1988, ss. 80-116.

Leopold, Anthony, *How the Recover the Holy Land. The Crusade proposals of the late thirteenth and early fourteenth centuries*, Ashgate 2000.

Magnocavallo, Arturo, “I Codici del Liber Secretorum Fidelium Crucis di Marin Sanudo il Vecchio”, *Rendiconti del R. Ist. Lombardo di Scienze e Lettere*, s. 2, v. 31, Milano 1898, ss. 1-15 (Ayrıbasım).

Magnocavallo, Arturo, *Marin Sanudo il Vecchio e il Suo Progetto di Crociata*, Istituto Italiano d’Arti Grafiche, Bergamo 1901.

Michaud, Joseph François, *Bibliothèque des Croisades. Premiere Partie, Chroniques de France*, Paris 1829.

Miller, William, *The Latins in the Levant : A History of Frankish Greece (1204-1566)*, New York 1908.

Miller, William, *Essays on the Latin Orient*, Cambridge 1921.

Molinier, Auguste, *Les Sources de l’histoire de France - Des origines aux guerres d’Italie, III, Les Capétiens, 1180-1328*, Paris 1903.

Postansque, A., *De Libro Secretorum Fidelium Crucis cujus auctor Marinus Sanutus*, Montpellier 1854.

Postansque, A., *De Marini Sanuti vita et scriptis*, Monspelli 1855.

Marino Sanudo Torsello'nun Mektuplarında Türk Karşıtı İttifak Söylemleri (1311-1334) ve Haçlı Donanma İttifakının Edremit Baskını (1334)

Roddy, Sherman, *The Correspondence of Marino Sanudo Torsello*, University of Pennsylvania, 1971 (Yayımlanmamış doktora tezi).

Ronciere, Charles, – Dorez, Leon, “Lettres inédites et mémoires de Marino Sanudo l'ancien (1334-1337)”, *Bibliothèque de l'école des chartes*, tome 56, (1895), ss. 21-44.

Schein, Sylvia, *Fideles Crucis. The Papacy, the West, and the Recovery of the Holy Land 1274-1314*, Clarendon Pres, Oxford 1991.

Setton, Kenneth Meyer, “The Catalans in Greece 1311-1380”, içinde: *A History of the Crusades*, Ed.: Kenneth M. Setton – Harry W. Hazard, vol. III, London 1975, ss. 167-224.

Simonsfeld, Henry, “Studien zu Marino Sanuto dem Aelteren”, *Neues Archiv der Gesellschaft für Ältere Deutsche Geschichtskunde*, 7, (1882), ss. 43-72.

Soranzo, Girolamo, “Intorno a Marino Sanuto il Vecchio, studii di E. Simonsfeld”, *Archivio Veneto*, 24, 1882, ss. 251-279.

Stefani, Federico, “Della vita e delle opere di Marino Sanuto Torsello”, *Atti Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti*, ser. V, vol. 8, (1881-82), ss. 931-949.

Tyerman, Christopher J., “Marino Sanudo Torsello and the Lost Crusade: Lobbying in the Fourteenth Century”, *Transactions of the Royal Historical Society*, Fifth Series, vol. 32, London 1982, ss. 57-73.

Wheeler, Linda Ann, *The Problem of the Saracen Infidel: Crusade Proponents and Critics from Bacon to Piloni*, McGill University 1981 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Zachariadou, Elizabeth A., “The Catalans of Athens and the Beginning of the Turkish Expansion in the Aegean Area”, *Studi Medievali*, 3a Serie, XXI, (1980), ss. 821-838.

Zachariadou, Elizabeth A., *Trade and Crusade, Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydin (1300-1415)*, Hellenic Institute of Byzantine and Post-Byzantine Studies, Venice 1983.